

Видається Центром воєнної політики та політики безпеки з 2010 року

ОБОРОННИЙ ВІСНИК

№1/2025

**ВІЙСЬКОВІ СУДИ:
НАГАЛЬНА ВИМОГА ЧАСУ**

ВІЙСЬКОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ ЧЕРЕЗ ФАКТОР ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ДРОНІЗАЦІЇ

2

Світ швидко наближається до широкомасштабного створення смертельної автономної зброї на основі ШІ, здатної повністю виключити безпосередню участь людини на полі бою.

ІНОЗЕМНА ДОПОМОГА

ФРАНЦУЗЬКА CAU CAESAR, ЩО ЗМІНИЛА ХІД ВІЙНИ

8

З моменту прибуття в Україну французька CAU CAESAR зарекомендувала себе як одна з найефективніших систем на цьому театрі воєнних дій.

ОБОРОННЕ ПЛАНУВАННЯ

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ

14

Україна системно зміцнює оборонні інституції за євроатлантичними принципами та стандартами, підвищуючи ефективність сектору безпеки й оборони.

ВІЙСЬКОВА ЮСТИЦІЯ

ВІЙСЬКОВІ СУДИ: НАГАЛЬНА ПОТРЕБА ЧАСУ

22

Четвертий рік війни висуває Україні нові виклики, зокрема забезпечення правопорядку у війську, що є ключовою умовою його боєздатності.

КОСМІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ЄВРОПЕЙСЬКА АЛЬТЕРНАТИВА СУПУТНИКОВІЙ РОЗВІДЦІ: ЧИ ЗМОЖЕ ВОНА ЗАМІНИТИ США?

30

У статті аналізуються можливості європейської супутникової розвідки та її потенціал як альтернативи американським даним.

ДУХОВНИЙ ФРОНТ

ДУХОВНИЙ ЩИТ АРМІЇ: МІСІЯ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ

37

Роль військових капеланів у зміцненні морального духу армії та духовній підтримці військових.

Засновник:

ЦЕНТР ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ

Головний редактор:

Гурак С.П.

www.defpol.org.ua

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС:

«Оборонний вісник»:

78448

(Електронне видання)

Видається з 2010 року

Свідоцтво про державну реєстрацію –
№787

від 14.03.2024 р.

(ідентифікатор R30-02992)

**Періодичність виходу у 2025 році
- щоквартально**

Адреса ЦВППБ:

04080, Україна,

м. Київ, вул. Оленівська 34-А,

тел. 425-78-99

тел./факс 425-95-95

e-mail: info@defpol.org.ua

Фото:

з відкритих джерел.

Думки авторів публікацій

«Оборонного вісника» не завжди

збігаються з позицією редакції

При використанні матеріалів посилання

на «Оборонний вісник» обов'язкове

ISSN 2306-6121

© Центр воєнної політики
та політики безпеки

На сайті Центру та на сторінці журналу у Facebook - актуальна інформація та аналітичні матеріали для допомоги військовим діяти усвідомлено

Сайт: www.defpol.org.ua

facebook.com/defpol.org.ua

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ ЧЕРЕЗ ФАКТОР ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ДРОНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

**Перший віце-президент НАН України,
академік
В. Горбулін**

**Професор ІДУНЦЗ,
доктор військових наук
С. Мосов**

"Поява САЗ (прим. смертельної автономної зброї) може призвести з великою ймовірністю до порушення існуючого балансу воєнних потенціалів у світовому масштабі. Це обумовлюється тим, що будь-якій державі необов'язково мати статус провідної економічно розвинутої наддержави, щоб утримувати велику і сучасно озброєну армію. Це можна досягнути, навіть маючи незначні можливості..."
Оборонний вісник. 2022. № 3-4

Відомий закон збройної боротьби акцентує увагу на тому, що форми і способи ведення збройної боротьби залежать від кількості й якості озброєння, бойової та спеціальної техніки.

Еволюція форм і способів ведення збройної боротьби в сучасних умовах підтверджує сутність зазначеного закону та вказує на необхідність своєчасного реагування на зміни, що відбуваються у просторі й часі, шляхом постійного вдосконалення й розробки нових зразків озброєння та військової техніки.

Сучасним воєнним конфліктам притаманні особливості, зумовлені прийняттям на озброєння провідними країнами світу сучасних систем розвідки, управління, передачі даних і ураження — як матеріальної основи збройної боротьби, серед яких головним знаряддям уже стають бойові системи

з штучним інтелектом (ШІ), наочним підтвердженням яких є досвід і реалії російсько-українського збройного протистояння.

У монографії «Тенденції розвитку форм і способів збройної боротьби у сучасних локальних війнах і збройних конфліктах» (2015) наведені тенденції сучасної збройної боротьби, які повністю підтвердилися досвідом і реаліями російсько-українського збройного протистояння (з 24.02.2022). Разом з тим, Четверта промислова революція (Industry 4.0) призвела до розробки роботизованої зброї. Її характерною особливістю вважається те, що вона поклала початок створенню сучасного науково-технічного й інтегрованого науково-виробничого ландшафту для старту на новітньому рівні гонки озброєнь у світі, суть якої полягає в створенні різних за своїм призначенням роботизованих бойових платформ — дронів повітряного (UAV), наземного (UGV), надводного (USV) та

підводного (ROV) базування, що здатні на основі застосування ІІІ у найближчій перспективі повністю виключити участь людини на полі бою.

- *Перший етап дронізації був пов'язаний зі створенням безпілотних авіаційних комплексів (БпАК) літакового типу для виконання в основному завдань повітряної розвідки.*
- *Другий етап дронізації характеризується активним розвитком БпАК літакового типу розвідувального та розвідувально-ударного призначення (наприклад, багатопроцільовий БпАК MQ-1 Predator, 2002 р.).*
- *Третій етап дронізації пов'язаний із створенням різноманітних БпАК мультироторного типу, що з часом знайшли своє активне застосування у військовій справі для виконання завдань розвідки та ураження противника з повітря, а також масовим переходом провідних країн світу до створення розвідувально-ударних і ударних БпАК літакового типу.*
- *Прискорення четвертого етапу дронізації обумовлено широкомасштабним російсько-українським збройним протистоянням (з 24.02.2022), суть якого полягає у створенні широкого спектру БпАК з безпілотними апаратами повітряного, наземного, надводного та підводного базування масового застосування з використанням, у тому числі, технологій ІІІ, призначених для виконання різноманітних завдань на полі бою і в тилу противника.*

Саме четвертий етап дронізації разом з активним розвитком технологій ІІІ призвів до швидкої трансформації збройної боротьби та кардинальної зміни поглядів на подальший розвиток звичайних видів озброєння і військової техніки у всьому світі.

Вплив дронів повітряного базування

Безпілотники використовувалися у воєнних діях десятиліттями — перші безпілотні радіокеровані літаки випробовувалися ще під час Першої світової війни. Але широкомасштабна війна в Україні стала свідком «вибуху» в масштабах їхнього застосування.

Вона спричинила революційний прорив у використанні БпАК, фактично трансформували сучасне поле бою, не тільки в інтересах повітряної розвідки та коректування вогню, а й як зброї, чого раніше масово не спостерігалося.

Дронізація у повітряному просторі стала вимушеною для України та набула лавиноподібного характеру. Це було обумовлено, з одного боку, недостатньою увагою з боку держави до розвитку бойової безпілотної авіації та невірною оцінкою її значимості на полі бою.

Незважаючи на досвід вірмено-азербайджанського воєнного конфлікту в Нагірному Карабаху (27.09—10.11.2020), де воюючі сторони активно застосовували розвідувальні, розвідувально-ударні й ударні БпЛА, Україна не приділила належної уваги цьому напрямку. Це призвело до зміни балансу сил на полі бою та актуалізувало потребу в асиметричних діях.

З іншого боку, така ситуація була зумовлена обмеженою кількістю бойової авіації, необхідного озброєння, військової техніки та боєприпасів. Водночас коаліційна допомога колективного Заходу — США, країн Європи, Канади, Австралії та інших держав — сприяла постачанню Україні бойової безпілотної авіації різного призначення.

Слід враховувати, що противник підійшов до початку війни (з 24.02.2022) на стадії активного розвитку безпілотної авіації розвідувального, розвідувально-ударного й ударного типу.

Одна із значимих змін на полі бою — масове застосування FPV-дронів (First Person View) із різними бойовими частинами для знищення озброєння, військової техніки і живої сили противника.

Через масове використання FPV-дронів на базі БпЛА мультироторного типу, ідея створення яких належить українським фахівцям, застосування безпілотної авіації набуло тенденційного характеру.

FPV-дронізація — інновація війни і факт асиметричних дій за умов відсутності достатньої кількості артилерійських боєприпасів і систем у ЗС України. Покращуючи можливість розвідки, точних точкових ударів по об'єктам і живій силі противника, FPV-дрони вже змінили традиційні погляди на

способи ведення збройної боротьби, пропонуючи інноваційні рішення для розв'язання складних завдань на полі бою. Ці безпілотники змінили підхід до планування і виконання місій, ставши найважливішим компонентом тактичних сценаріїв у широкомасштабній війні.

Однією з значущих переваг FPV-дронів вважається їхня ціна, швидкість виробництва і досить висока точність застосування. Так, наприклад, FPV-дрон, вартість якого не перевищує \$1-1,5 тис., здатний нести заряд, яким можна урадити і навіть повністю знищити БМП чи танк противника вартістю в кілька мільйонів доларів.

Для забезпечення більшої ефективності застосування FPV-дронів і обізнаності зовнішніх пілотів під час виконання завдань вони діють разом із розвідувальними БпЛА.

Масове застосування FPV-дронів змушує кожну з воюючих сторін шукати нові підходи у тактиці застосування своїх підрозділів на полі бою, нові методи захисту озброєння, військової техніки та живої сили, розвитку невеликих за розміром засобів РЕБ, а також інших засобів, для захисту окремої одиниці техніки чи опорного пункту (окопу) від ураження FPV-дронами.

FPV-дрони в ролі перехоплювачів успішно використовуються воюючими сторонами проти розвідувальних і ударних БпЛА противника, а також для ураження дронів наземного та морського базування.

Трендом революційного характеру стало масове використання комерційних БпЛА мультироторного типу (наприклад, дрони серії Mavic, Autel та ін.) на полі бою, незважаючи на їхню уразливість від засобів РЕБ.

Адаптація їх до бойових дій фактично призвела до стирання меж між цивільними і військовими дронами. Мультироторні БпЛА стали незамінним інструментом на полі бою для виконання широкого спектру завдань тактичного рівня: розвідка і спостереження, коригування артилерійського вогню, ураження об'єктів противника (режим FPV), підтримка спецоперацій, забезпечення безпеки військ (сил) тощо, що робить їх важливим та потужним елементом сучасного військового арсеналу.

Застосування з боку воюючих сторін ударних дронів-камікадзе по об'єктам у тактичній, оперативнотактичній та оперативній глибині наочно продемонструвало реальність завдання точних і чутливих для кожної зі сторін ударів за допомогою недорогих БпЛА далекого радіусу дії.

Масове застосування розвідувальних БпЛА підвищило ситуаційну обізнаність військ під час вогневого ураження, що дозволило кожній зі сторін реалізувати власну концепцію розвідувально-вогневих комплексів у реальному часі, підвищити точність стрільби ствольної та реактивної артилерії, а також скоротити при цьому використання боєприпасів.

Це призвело до того, що лінія бойового зіткнення та найближчий тил стали «прозорими» для розвідки воюючих сторін.

Значно зросли можливості ведення розвідки об'єктів противника на тактичному й оперативному рівнях з отриманням інформації від розвідувальних БпЛА в масштабі реального часу, що важливо для оперативного управління військами

(силами) в умовах мобільної оборони та мобільного наступу, коли обстановка на полі бою може швидко змінюватися.

Застосування БпЛА в інтересах збільшення ситуаційної обізнаності військ (сил) воюючих сторін про простір бою стало обов'язковою процедурою до початку маневрів чи атаки противника, обмежило тактичну раптовість дій з боку противника, змусило війська противника розосереджуватися і ховатися (маскуватися), що загалом призвело до ускладнення їхнього маневрування, а також подальшої атаки позицій військ (сил).

Поява безпілотних авіаційних платформ, здатних успішно переміщуватися за лінію бойового зіткнення, з розміщенням на них декількох FPV-дронів, дозволяє не тільки збільшити обмежений радіус дії цих ударних безпілотників по наземних цілях противника, але й знищувати ворожі безпілотники, атакуючи їх в повітрі.

Неминучість активного розвитку БпЛА різного призначення і масового застосування безпілотників повітряного базування на полі бою продиктовано як різноманітними досягненнями науково-технічного і прикладного характеру, обумовленими Четвертою промисловою революцією, так і умовами, які склалися на полі бою з використанням кожною з воюючих сторін сучасних засобів і систем ППО, що обмежило можливості безпосереднього застосування пілотованої авіації на полі бою.

Нездатність будь-якої зі сторін прорватися через інтегровану протиповітряну оборону іншої сторони змусила їх підвищити маневреність своїх польових сил і більше покладатися на зброю дальньої дії: далекобійна артилерія, ракети і безпілотники.

Обмежена кількість пілотованої авіації в складі ЗС України значно прискорила розробку новітніх технологій в сфері безпілотної авіації в інтересах асиметричних дій.

За оцінками американського видання The Wall Street Journal, технологічна революція на полі бою в Україні суттєво змінила сучасну війну: дрони зробили застосування старих військових тактик неможливим.

Оскільки вздовж лінії бойового зіткнення в повітрі одночасно знаходяться тисячі безпілотників — від дешевих квадрокоптерів до БпЛА літакового типу далекого радіусу дії, здатних пролітати сотні кілометрів і стежити годинами, — змінилася сама природа війни.

Вплив дронів наземного базування

Ще одним із трендів високотехнологічної війни стали дрони наземного базування різного призначення на різних базових платформах (гусеничні, колісні, дрон-собака та ін.), які в ході широкомасштабної війни активно перетворюються воюючими сторонами на важливий елемент ведення бойових дій.

Якщо дрони повітряного базування міцно зайняли свою нішу у війні, то дрони наземного базування почали масово застосовуватися відносно нещодавно. До завдань, що ставилися і ставляться перед подібними безпілотниками, відносяться: розвідка, спостереження, транспортування (боєприпаси, харчі, ліки, різні речі, які необхідні для облаштування позицій), евакуація (поранені), мінування, розмінування, підрив і вогневого ураження противника (бойові модулі з протитанковими засобами, великокаліберними кулеметами та ін.), відволікання уваги противника для виявлення його позицій, вогнева підтримка штурмових дій та ін.

Наземні дрони мають велике значення в сучасній війні, оскільки вони набагато менш вразливі та більш ефективні в порівнянні з традиційною військовою технікою.

Важним аспектом дронів наземного базування є їхня універсальність, обумовлена інваріантністю розміщення на одній платформі бойових засобів різного призначення.

Застосування дронів наземного і повітряного базування у взаємодії дозволяє збільшити ефективність виконання завдань наземними дронами, що вже підтверджено реаліями війни. Подальше масштабування дронів наземного базування здатне призвести до кардинальних змін у тактиці ведення загальновійськового бою (операції). Ці дрони, як і дрони повітряного базування, стають черговим геймченжером війни.

Важливою перевагою наземних дронів на полі бою слід вважати відволікання більшої кількості військових від найнебезпечніших дій і ситуацій (мінування, підрив об'єктів противника та комунікацій, розмінування, логістичні операції, евакуація поранених з поля бою, вогневе стримування

наступу живої сили противника, постановка димових завіс тощо) з метою забезпечення їхньої безпеки.

Разом із зазначеними перевагами, такі дрони обмежені стосовно їх використання, ніж дрони повітряного і надводного базування, що, у першу чергу, пов'язано з необхідністю їхнього орієнтування навколо будівель, руху по пересіченій місцевості складного рельєфу, подолання на шляху руху уламків снарядів, зруйнованих будівель і підбитої техніки, снарядних виврв, а також небезпека подавлення засобами РЕБ чи знищення їх, наприклад, дешевими й одноразовими ударними дронами повітряного базування з боку противника.

Вплив дронів надводного базування

Своє незвичайно важливе значення для зміни тактики бойових дій на морі підтвердили українські дрони морського базування, які стали першими у світі та показали вражаючий результат під час застосування в умовах реальних бойових дій у водах Чорного моря проти бойових кораблів противника.

Такі дрони слід вважати одним з факторів асиметричного стримування будь-якого флоту. Вони фактично зробили революцію у військово-морських операціях. Морські дрони здатні виконувати різноманітні завдання, починаючи з розвідки, і закінчуючи ударними діями, що вимагає внесення оперативних змін у тактику та оперативне мистецтво бойових дій на морі.

Щодо концепції дронів морського базування, то це не є чимось надновим у світі розробок оборонних технологій. Вони використовуються різними арміями світу вже не один рік. Їх застосування з кожним роком набуває більших темпів завдяки дешевизні та безпеці в застосуванні порівняно з кораблями (катерами) зі схожими завданнями. Основними напрямками розвитку дронів морського базування вважалося створення та удосконалення розвідувальних дронів, дронів для захисту акваторій від бойових пловців та розвідників, а також дронів для розмінування акваторій.

Тим не менш, серед пропонованих на ринку морських дронів була до недавнього часу незатребуваною концепція морських дронів-камікадзе, адже їх вважали непотрібними за умов наявності чисельних протикорабельних ракет, торпед та інших ударних засобів.

Проте з початком широкомасштабної війни (з 24.02.2022) точка зору на цей інструмент війни була кардинально переглянута. Унікальні українські дрони морського базування проявили свою високу ефективність та внесли значний вклад у перелом бойових дій на морському театрі бойових дій в акваторії Чорного моря.

Розвиток морських дронів призвів до створення на їх базі багатоцільових платформ, на яких може розміщуватися різна зброя: як повітряні дрони та крупнокаліберні кулемети, так і ракетні комплекси залпового вогню, які призначені для ураження як морських, так і повітряних цілей.

Проблемним питанням для дронів морського базування виявилась їх вразливість до стрілецького озброєння кораблів. Дронам складно подолати загороджувальний вогонь, у результаті чого відсоток їхнього знищення досягає 70%. Експерти вважають, що цю проблему навряд чи вдасться компенсувати конструктивною перекомпоновкою та бронюванням дронів.

Разом із тим, як варіант її розв'язання, пропонується удосконалити дрон, щоб він міг занурюватися на фінальному відрізку шляху до цілі.

Неочевидною перевагою цього варіанту може стати можливість нанесення ушкоджень цілі нижче ватерлінії, що кратно збільшить ймовірність її знищення (затоплення).

Морські ударні дрони завдяки значному своєму потенціалу в найближчий час можуть стати одним із основних інструментів ведення бойових дій на морі поряд з крилатими ракетами, торпедами, мінами та морською артилерією.

Український прецедент із дронами надводного базування, ознаменував собою нову еру війни на морі, фактично сформулював перед світом проблемне питання: яким чином зберегти правильний баланс між традиційним військово-морським флотом та дронами морського базування? І це зрозуміло, бо надводний дрон вартістю у кілька сотень доларів здатний знищити військовий корабель противника вартістю у декілька мільйонів доларів.

Питання виявилось досить актуальним, бо у майбутніх конфліктах кораблям, які не будуть оснащені ефективними системами захисту та виживання, буде ще складніше, бо рій морських дронів стане основною проблемою для великих бойових кораблів, а у взаємодії з роєм дронів повітряного базування ця проблема прийме максимально загрозований характер.

Вплив дронів підводного базування

Наступним геймченжером широкомасштабної війни і проблемою надводного флоту вважаються ударні дрони підводного базування, — українське ноу-хау для асиметричних дій на морі в рамках ініціативи «Перший український роботизований флот» (FURY) — створення яких спрямовано на посилення морської складової дронів.

Вони автономні, менш помітні на шляху прямування до цілі та здатні тривалий час знаходитися в режимі непомітного очікування до моменту атаки.

У найближчий перспективі підводні дрони будуть розглядатись як автономні безпілотні платформи для виконання низки місій. Вони зможуть нести дистанційну зброю, таку як міни або торпеди, або навіть ракети, що запускаються з підводних човнів. Крім атак вони зможуть, завдяки встановленим датчикам, проводити розвідувальні місії.

Вплив штучного інтелекту на дронізацію

Важливою інновацією російсько-українського збройного протистояння став перехід до використання ШІ в технологічній гонці в сфері дронізації. ШІ допомагає дронам орієнтуватися в польоті та уникати перешкод, зокрема від РЕБ, а розробники впритул підійшли до створення автономних ударних БПЛА з використанням алгоритмів ШІ.

Перспектива дійсно за повністю автономними дронами із ШІ — смертельною автономною зброєю, яка залишається на завершальній стадії розробок та досліджень і для протиборчих сторін сьогодні на полі бою поки ще офіційно недосяжна, але це питання часу і політики.

Використання технологій ШІ наближає до створення і практичного застосування роїв дронів. Конвергенція технологій, що пов'язана із ШІ й автономією машин, уже дозволила створити концепцію «Рій БПЛА», що складається із взаємодіючих автономних роботів, які функціонують на полі бою як єдине ціле. Реалізація цієї концепції призведе до фундаментальної зміни характеру сучасних воєнних конфліктів.

Зміни в структурах збройних сил протиборчих сторін

Як свідчить досвід воєнних конфліктів, впровадження нової зброї призводить не тільки до змін у воєнному мистецтві, а також до трансформаційних змін у складі збройних сил воюючих сторін.

Активна дронізація призвела саме до таких змін. Так, для нарощування спроможностей ЗС України з метою використання дронів повітряного, морського та наземного базування, а також забезпечення готовності до застосування таких дронів за призначенням, у лютому 2024 року було ухвалено рішення щодо створення окремого роду сил — Сил безпілотних систем, а в структурі ГШ ЗС України — Головного управління безпілотних систем, що було спрямоване на підвищення ефективності застосування дронів різного базування в інтересах успішного ведення бойових дій у повітрі, на суші та на морі на асиметричній основі.

Раніше, ще в лютому 2023 року ГШ ЗС України ухвалив рішення про створення окремих ударних рот БпАК. Планом на рік було визначено створення 60 таких рот. У складі ВМС ЗС України сформовано окрему бригаду для застосування морських дронів різного призначення. А у 2024 році були розгорнуті окремі роти наземних дронів. Подальші організаційні зміни у 2025 році будуть відбуватися в межах ініціативи «Drone Line».

У РФ оголосили про створення нового роду військ — військ безпілотних систем для кращої інтеграції використання своїми військами автономних і роботизованих технологій

і для забезпечення того, щоб досвід і тактика бойових дій в Україні могли бути засвоєні і систематизовані різними військовими підрозділами, пізніше — у грудні 2024 року. Формування нової організаційної структури має бути завершено до третього кварталу 2025 року.

Підводячи підсумок, доцільно наголосити на таких висновках щодо дронізації як фактору трансформації збройної боротьби:

- дронізація набула стратегічного характеру і призвела до трансформації збройної боротьби та структурних змін в складі збройних сил сторін у ході російсько-українського збройного протистояння, яке стало лабораторією майбутніх воєн;
- світ швидко наближається до широкомасштабного створення смертельної автономної зброї на основі ШІ, здатної повністю виключити безпосередню участь людини на полі бою;
- дронізація зіграла ключову роль у прискоренні застосування мережецентричної моделі ведення війни, що об'єднує зброю, розвідувальні системи і командну інфраструктуру в єдину інформаційну мережу в інтересах скорочення ланцюжка знищення — процесу від виявлення цілі до її ураження (перевага на полі бою залежить від того, чий ланцюжок знищення буде швидшим);
- дронізація стає найважливішою частиною воєнних стратегій низки країн світу та одним із стандартів сучасних війн;
- дронізація дозволяє країні з меншим бойовим потенціалом, ніж у противника, посилити й успішно забезпечувати асиметричність бойових дій у повітрі, на землі та морі;
- дронізація змінює тактику і значно прискорює темпи бойових дій, висуває нові вимоги до креативності командного складу військ (сил) і мистецтва їхнього мислення;
- динаміка створення, гнучкість та темпи впровадження інновацій, як у плані адаптації технологій для військових цілей, так і в плані їх творчого, нового використання на полі бою, стали ключовою особливістю російсько-українського збройного протистояння та відіграють життєво важливу роль на полі бою;
- у ході високотехнологічної війни протиборчі сторони швидко адаптуються до новітніх технологій противника, розробляють аналогічні або нові, що впливає на зміну динаміки та хід бойових дій, їхню ефективність і вимагає оперативних змін у тактиці та оперативному мистецтві.

ФРАНЦУЗЬКА САУ CAESAR, ЩО ЗМІНИЛА ХІД ВІЙНИ

З моменту прибуття в Україну влітку 2022 року мобільна артилерійська система CAESAR від французької KNDS зарекомендувала себе як одна з найефективніших систем на цьому театрі воєнних дій.

Явно перевершуючи системи, успадковані з радянської епохи, з точки зору мобільності, точності та дальності, вона за кілька місяців стала кошмаром російських артилеристів, за їх власними словами. Відгоді в Україну було поставлено багато інших західних самохідних систем, від німецького Pzh2000 до американського M109. Однак останні статистичні дані, отримані з внутрішніх документів ЗСУ, показують, що CAESAR перевершує їх у багатьох аспектах і позбавлена певних притаманних ним концептуальних недоліків.

Автоматика та бронювання

Автоматика та бронювання, дотепер лежать в основі вираження потреб щодо мобільних артилерійських систем.

Перед повномасштабним вторгненням росії в Україну у світі сформувалися певні критерії щодо нових мобільних артилерійських систем.

- *Перший з них — це автоматизація ланцюга вогню, і зокрема автоматичні системи заряджання снарядів і зарядів (гарантія високої швидкострільності зі скороченим екіпажем).*
- *Другий — це броньовий захист, наявність броньованої башти для захисту екіпажу і артилерійської частини. Очевидно, що ці два критерії вимагають важких систем на гусеничних платформах або колісних носіїв 8×8, ба, навіть 10×10, часто на шкоду мобільності.*

У цьому контексті французька САУ CAESAR, система бойовою масою заледве 17 тонн, встановлена на колісне шасі 6×6, оснащена напівавтоматизованою системою заряджання та позбавлена броньованої башти, сприймалася швидше як аномалія, в якій по жертвували всім заради аеромобільності, і яка призначалась для театрів з низькою інтенсивністю бойових дій.

Уроки, отримані в Україні щодо ефективності західних САУ

У сфері артилерії війна в Україні порушила багато аксіом, часто успадкованих від доктрин холодної війни. І французька система CAESAR, перша система західного виробництва, яка надійшла на озброєння українських військ влітку 2022 року, і бойові характеристики, які демонструє ця нетипова система з тих пір, багато в чому пов'язані з цим.

Перш за все, ця війна продемонструвала значну додаткову цінність артилерійських систем, оснащених стволом 52 калібру, порівняно з системами, оснащеними стволом 39 калібру.

Незважаючи на те, що вони швидше зношуються, ці стволи дозволяють досягати цілей на відстані 32 км звичайними снарядами, понад 40 км з плануючими снарядами та понад 50 км з додатковими руховими снарядами порівняно з 22, 25 і 33 км відповідно, для стволів 39 калібру.

Калібр ствола визначає його довжину як кратну діаметру. Наприклад, ствол калібру 155 мм/52 має довжину 8,06 м, тоді як ствол калібру 155 мм/39 — 6,05 м. Чим довший ствол, тим довше снаряд залишається під дією тиску порохівих газів і ударної хвилі, що йому передує. Це збільшує його початкову швидкість при вильоті, що, своєю чергою, сприяє збільшенню дальності пострілу.

Однак, схоже, можливості стрільби на максимальну дальність українська армія використовує дуже рідко. Статистика показує, що менше 20% пострілів українські САУ CAESAR виконують на максимальних зарядах — 5-му або 6-му.

В Іраку, наприклад, французький контингент (ТАСС Wagram) випускав 70% своїх снарядів на 5-му і 6-му зарядах. Як наслідок — середня відстань розташування вогневих позицій від лінії фронту становить від 10 до 15 км, що пояснює, зокрема, значну частину втрат CAESAR, уражених російськими боеприпасами.

Виникає питання про причини недостатнього використання максимальної дальності стрільби CAESAR в Україні. З цього приводу можна висунути декілька гіпотез, як-от збереження радянських доктрин щодо організації артилерійського вогню в українській армії, або ж прагнення сповільнити знос стволів і, тим самим, подовжити їх термін служби.

Однак, швидше за все, це обмеження, пов'язане з великою різноманітністю снарядів, які використовуються САУ CAESAR, через що військові описують її як «всеїдну артилерійську систему». Деякі з них, наприклад, американські снаряди, призначені для САУ M109 (довжина ствола 39 калібрів), можуть накладати обмеження на потужність метального заряду у 52-каліберному стволі.

Практика показала, що системи з автоматичним заряджанням потребують значного додаткового обслуговування, що призводить до збільшення часу простою на 40%.

Популярні в західних арміях системи автоматичного заряджання, якими, зокрема, оснащені німецька САУ PzH 2000, шведська Archer і словацька Zuzana, під час інтенсивної експлуатації виявилися менш надійними, ніж очікувалося. Показник боєготовності в українській армії для PzH 2000 і Archer становить 25-30%, а для Zuzana — навіть менше.

Навпаки, системи з напівавтоматичним або ручним заряджанням показують кращу доступність, близько 50% для британських AS90 і M109, і навіть більше для польського Krab. Caesar, зі свого боку, завдяки своїй напівавтоматичній системі заряджання досягає на 60% вищої готовності, ніж PzH 2000.

Виявилось, що ці автоматичні системи значно ускладнюють процедури технічного обслуговування та є серйозною слабкістю в бою. Парадоксально, але вони не призводять до вищої продуктивності вогневої продуктивності. Рекорд за кількістю пострілів за один день для однієї системи поділяють PzH 2000 і CAESAR — по 160 пострілів.

Інше переконання, підірване уроками війни в Україні — це більша живучість баштових (повністю броньованих) САУ. Втрати баштових САУ M109 сягають 20%, а Krab — навіть близько 30%. А ось втрати САУ відкритого типу становлять менше 10%.

Це пояснюється тим, що в САУ баштового типу екіпаж ізольований від безпосереднього оточення, що часто заважає виявити характерний шум ударних безпілотників і зреагувати на загрозу.

На сьогоднішній день не зазнали втрат тільки PzH 2000 [в базі орієкса фігурує лише пошкодження однієї САУ цього типу]. Однак їх на фронті набагато менше, а висока ціна змушує українських військовослужбовців менше використовувати PzH 2000 у зонах високої інтенсивності боїв. Тому важко зробити надійні висновки.

Нові критерії оцінки

Якщо перед війною в Україні на перший план при оцінці САУ виходили автоматизація стрільби і пасивний захист екіпажів і артилерійської частини, то під час війни, очевидно, почали діяти нові, критичні фактори.

На сьогодні основними критеріями оцінки ефективності мобільної артилерійської системи стали швидкість і простота перебазування. Численні втрати САУ були зафіксовані під час фази переміщення, яка потребує кількох транспортних засобів, і тому їх легко виявити за допомогою розвідувально-го безпілотника або дрона-камікадзе.

Інший фактор, більш характерний для України, стосується простоти використання системи та часу навчання, необхідного для її освоєння.

Таким чином, потрібно лише один тиждень, щоб перенавчити екіпаж іншої САУ на CAESAR, і менше двох тижнів, щоб навчити екіпаж, що складається з мобілізованих, за спеціально розробленою французами прискореною процедурою.

Якщо броня не забезпечує очікуваної живучості, то комбінація трьох критеріїв, мобільності, компактності та прихованості машини, показала свою ефективність в Україні. Вони дають змогу, зокрема, швидко залишити вогневу позицію до того, як на місце прибудуть безпілотники чи навіть накріє контрбатареєний вогонь противника.

Крім того, компактний транспортний засіб набагато легше і швидше замаскувати або сховати під навісом або деревами, знову ж таки, щоб уникнути виявлення безпілотниками.

Цезар перевершує інші західні артилерійські системи в Україні

Випробування боєм в Україні суттєво змінили уявлення про потреби в мобільній артилерії для багатьох збройних сил.

Французька САУ CAESAR, яка переважно сприймалась як надто легка і занадто слабо захищена артилерійська система, малопридатна для участі в бойових діях високої або дуже високої інтенсивності, продемонструвала свої унікальні якості, що зробило її однією з найефективніших систем зброї в руках українських артилеристів і справжнім пострахом для російської армії.

Бойова ефективність CAESAR в Україні не залишилася непоміченою.

Останнім часом цю систему взяли на озброєння дві країни Балтії (Естонія та Литва), Хорватія, Вірменія та Бельгія, тоді як інші країни, включаючи Фінляндію та Іспанію, проявляють до неї великий інтерес.

Таким чином, те, що спочатку могло здатися слабким місцем, наприклад напівавтоматична система заряджання, виявляється під час бойової служби дуже ефективним вибором, коли доводиться працювати поза тепличним середовищем випробувального полігону.

Очевидно, що CAESAR був розроблений для інтенсивного використання в бойових діях, приймаючи широкий спектр боєприпасів і автоматизуючи те, що можливо, без збільшення обслуговування системи.

CAESAR MkII виправляє певні недоліки Caesar 6×6, зокрема завдяки значно потужнішому двигуну та посиленій броні кабіни.

Таким чином, якщо Pzh2000 може представляти себе як «Тигр» сучасної артилерії, то "Цезар" у цьому плані набагато більше схожий на Т-34/85.

PzH 2000 в 4 рази дорожча і на 40% менш доступна, але CAESAR не тільки виявився таким же точним і далекобійним, з реальною швидкострільністю, еквівалентною німецькій системі — його мобільність і компактність дозволяють використовувати CAESAR в небезпечних зонах, куди ризиковано відправляти PzH 2000.

Точна, мобільна система, проста в маскуванні та застосуванні

Простота обслуговування CAESAR є ключовим критерієм для української армії, яка стикається із значною напругою у сфері підготовки людських ресурсів, що в основному складаються з мобілізованих.

Ще однією незаперечною перевагою CAESAR перед іншими західними системами є ціна: близько 3 мільйонів євро для Caesar 6×6 або 4 мільйони євро для Caesar MkII, тобто, приблизно стільки ж, як причіпна гаубиця M777 і набагато менше, ніж інші самохідні гармати, в тому числі колісні.

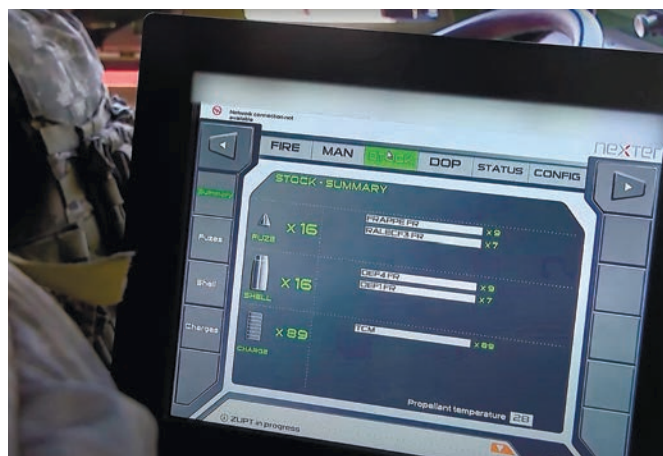
Тобто, CAESAR постає як цілком приваблива альтернатива для причіпних артсистем.

Висновок

Французька артилерійська система CAESAR зарекомендувала себе як найефективніша артилерійська система в Україні в порівнянні з радянськими, російськими, українськими чи західними системами.

Ці показники, а також дуже приваблива ціна закупівлі та експлуатації пояснюють зростаючий інтерес, яка вона викликала останнім часом, зокрема в Європі.

Однак не варто очікувати радикальної трансформації західної артилерії в бік парадигм, успадкованих від досвіду CAESAR. Дійсно, як показують контракти, які зараз обговорюються в Німеччині, Італії, Великій Британії та навіть Спо-

лучених Штатах, якщо панування гусеничних машин більше не є абсолютним у цій сфері, то набагато важчі та дорожчі САУ з броньованими баштами та повністю автоматизованим зарядженням продовжують бути популярними у великих західних арміях.

Нова САУ RCH-155 від KNDS вже обрана Німеччиною та Великою Британією, і є фаворитом в інших конкурсах, в тому числі для армії США, хоча він коштує як чотири CAESAR NG.

Тому ймовірно, що незважаючи на його оперативну ефективність, успіх CAESAR не пошириться на ці великі армії, принаймні в найближчі роки, доки відгуки з України не будуть осмислені в генеральних штабах.

Сергій Куницький

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ

Україна у своїй новітній історії незалежності у надважких умовах широкомасштабної російської збройної агресії відстоює свою територіальну цілісність та цілеспрямовано проводить надважливі реформи в сфері оборони.

Впроваджуючи ключові принципи та стандарти сучасного демократичного суспільства, Україна послідовно розбудовує свої оборонні інституції за євроатлантичними принципами та стандартами. При цьому нових, більш ефективних якостей набуває система оборонних спроможностей сектору безпеки і оборони. Безпрецедентним є реформування сил оборони в умовах активних бойових дій.

Так, Збройні Сили України (далі — ЗСУ) та інші складові сил оборони за структурною побудовою і їх функціональною спрямованістю послідовно набувають основних критеріїв армій країн-партнерів.

Більше того за рівним оперативних спроможностей у протистоянні потужному ворожому угрупованню російських військ, сили оборони довели на полі бою, що за ключовими критеріями являються однією з найефективніших армій світового рівня.

До них можна віднести: комплектування сучасними зразками озброєнь, тактики застосування на полі бою, системи військового управління, рівнем військової виучки та освіти, моральної стійкості персоналу, відданості міжнародним правилам ведення справедливої війни, безпрецедентної підтримки суспільства і міжнародної спільноти тощо.

Поряд з цим, органи військового управління в основу своєї діяльності покладають загальноприйняті форми управління, які реалізовані у оборонних та безпекових інституціях країн-партнерів, розвиваючи чітку систему оперативного та оборонного планування, а також оборонного менеджменту, що базується на методології, основаній на євроатлантичних принципах і підходах.

Досягнення цих та інших здобутків у сферах безпеки та оборони передувала багаторічна системна робота щодо переходу від теорії і практики застарілої радянської системи

до сучасних основ державного військового управління, що реалізовані за європейськими демократичними принципами. Разом з цим, у ході протистояння під час довготривалої російської збройної агресії за умов підтримки партнерів, Україна набула практичного досвіду щодо забезпечення своєї національної безпеки.

У цьому контексті процес розбудови системи національної безпеки можна охарактеризувати такими історичними віхами:

- *відхід від радянської структури оборонного відомства та розбудова оборонних інституцій за євроатлантичними та європейськими демократичними принципами;*
- *законодавче закріплення сектору безпеки і оборони України, як основи національної безпеки;*
- *здійснення низки критично важливих реформ у розбудові безпекових та оборонних інституцій і першою чергою ЗСУ та інших складових сил оборони;*
- *досягнення етапу незворотності курсу на євроатлантичну та європейську інтеграцію;*
- *впровадження системи всеохоплюючої оборони та національного спротиву;*
- *впровадження системи планування у сферах національної безпеки і оборони, включаючи питання оборонного планування та оборонного менеджменту на євроатлантичних принципах та стандартах тощо.*

Так оборонне планування стало одним з головних чинників системи забезпечення національної безпеки і оборони держави, а його впровадження відкрило вікно можливостей Україні концентрувати свої зусилля у вирішенні завдань оборони, функціонально об'єднуючи спроможності оборонних і безпекових інституцій, посилювати стійкість оборони через механізми реалізації нарощування оборонних спроможностей, посилення національного спротиву, розширення воєнно-технічного співробітництва та ефективного використання державних ресурсів для потреб оборони у тому числі і невійськових ресурсів.

На теперішній час національне оборонне планування є важливою складовою планування у сфері оборони України.

Його засади визначалися в минулому у Законі України «Про організацію оборонного планування», а з 2018 року — у Законі України «Про національну безпеку України».

Таке планування здійснюється з метою забезпечення обороноздатності держави шляхом визначення пріоритетів і напрямів розвитку сил оборони, їх спроможностей, озброєння та військової техніки, інфраструктури, підготовки військ (сил), а також розроблення відповідних стратегій, концепцій, програм і планів з урахуванням реальних і потенційних загроз у военній сфері та фінансово-економічних можливостей держави.

В останнє десятиріччя в Україні відбувався перехід до використання в оборонному плануванні методології планування на основі спроможностей ЗС України та інших складових сил оборони, побудованої на євроатлантичних принципах, з урахуванням особливостей національного законодавства і конкретних воєнних загроз в умовах збройної агресії росії.

Оборонне планування поділяється на довгострокове (понад п'ять років), середньострокове (до п'яти років) та короткострокове (до трьох років). Головним довгостроковим документом оборонного планування є Стратегія воєнної безпеки України, яка розробляється на основі Стратегії національної безпеки України та результатів оборонного огляду.

До 2018 року таким довгостроковим документом була Воєнна доктрина України. У подальшому відпрацьовувалася Стратегія воєнної безпеки України на основі якої опрацьовувався Стратегічний оборонний бюлетень України - системний концептуальний документ оборонного планування.

Положення згаданої Стратегії та Бюлетеня імплементуються в інших документах оборонного планування, зокрема у державних програмах розвитку ЗС України та їхнього озброєння і військової техніки, мобілізаційному плані України на особливий період та зведеному плані закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями.

З метою інформування суспільства видається інформаційно-аналітичний бюлетень «Біла книга. Оборонна політика

України». В цьому документі наводиться «чутлива» інформація щодо оборонного планування, стану і перспектив розвитку ЗСУ, оснащення їх озброєнням та військовою технікою тощо. Остання редакція Білої книги містить інформацію за 2021 рік.

Після внесення змін до Закону України «Про оборону України» у вересні 2019 року складовою частиною оборонного планування став план оборони України, що містить сукупність документів, які визначають зміст, обсяги, виконавців, порядок і строки здійснення політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Черговий цикл оборонного планування почався у другій половині 2019 року проведенням оборонного огляду. Звіт щодо його результатів було затверджено відповідним рішенням Ради національної безпеки і оборони України, що сприяло оновленню положень Стратегії національної безпеки України, яка восени 2020 року була затверджена відповідним Указом Президента України.

Надалі, на основі оновленої Стратегії національної безпеки України та результатів оборонного огляду, було підготовлено Стратегію воєнної безпеки України. Її, після схвалення РНБО України, Президент України затвердив навесні 2021 року.

Вона є чинною і всі її положення повинні, де-юре, виконуватися. Згодом РНБО України схвалила Стратегічний оборонний бюлетень України, який Президент України затвердив восени 2021 року. Він є чинним і всі його положення також мають виконуватися. План оборони України було затверджено у жовтні 2021 року.

Подальшого розвитку набули і процедурні заходи системи оборонного планування. Так Міністерство оборони України наприкінці 2020 року відповідним наказом визначило оновлений порядок організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, ЗСУ та інших складових сил оборони.

Разом з цим необхідно зазначити, що в ньому відсутні положення стосовно особливостей організації та здійснення такого планування в умовах воєнного стану в Україні і повномасштабної війни проти неї.

Після розв'язаної росією 24 лютого 2022 року повномасштабної війни проти України і введення в нашій державі воєнного стану, в оборонному плануванні виникла низка серйозних правових та організаційних проблем, які потребують вирішення.

Передусім вони пов'язані із необхідністю перегляду актуальності, пріоритетності та строків реалізації певних положень Стратегії воєнної безпеки України (далі — Стратегія) та Стратегічного оборонного бюлетеня України (далі — Бюлетень), які розроблялися і затверджувалися за відсутності в Україні воєнного стану та повномасштабної війни проти неї.

За результатами аналізу під таким кутом зору Стратегії та Бюлетеня можна стверджувати, що низка їхніх положень залишається за змістом актуальними і в умовах нинішньої повномасштабної війни. Вони зокрема, визначають:

- *рф воєнним противником України; основні напрями реалізації воєнної політики України;*
- *зміст її всеохоплюючої оборони та головні принципи такої оборони; модель організації оборони України; перспективну модель ЗСУ та інших складових сил оборони;*
- *стратегію та критерії досягнення спільних оборонних спроможностей;*
- *управління ризиками у сфері воєнної безпеки.*

Проте положення Стратегії, які встановлюють пріоритети та завдання з реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, а також послідовність виконання цих завдань у середньо- і довгостроковій перспективі потребують, певного доповнення і надалі перманентного уточнення.

Так, у Стратегії визначено три пріоритети досягнення цілей

державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва:

- *запровадження об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України;*
- *розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони;*
- *нарощування спроможностей ЗС України, сил територіальної оборони у їх складі, інших складових сил оборони до виконання покладених завдань.*

Ведення широкомасштабної війни змушує по-новому оцінити актуальність та, особливо, послідовність і строки виконання завдань та заходів, спрямованих на реалізацію згаданих пріоритетів.

Адже Президент України у перший день війни утворив вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави в особливий період — Ставку Верховного Головнокомандувача, визначив її персональний склад та припинив діяльність Воєнного кабінету РНБО України.

Робочим органом цієї Ставки є Генеральний штаб ЗС України. Таким чином в державі вже запроваджено стратегічне, об'єднане керівництво обороною держави, ЗСУ та іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в згаданий період.

Проте, необхідні зміни для забезпечення розвитку інституційних спроможностей Міністерства оборони України шляхом:

- *суттєвого розширення, конкретизації та подальшого розмежування повноважень Міністра оборони України, Головнокомандувача ЗСУ і начальника Генерального штабу ЗСУ;*
- *розширення функцій та завдань Міністерства оборони і Генерального штабу ЗСУ в сфері оборони тощо.*

Однак у нинішній ситуації найбільш актуальним пріоритетом має стати, визначений третім у мирний час пріоритет щодо нарощування спроможностей сил оборони до виконання покладених завдань.

Водночас конче необхідно переглянути послідовність та строки виконання низки основних завдань, спланованих для реалізації цього пріоритету.

Досвід війни засвідчив, що визначені у Стратегії основні завдання, спрямовані на реалізацію зазначеного пріоритету, повинні плануватися та виконуватися вже зараз, принаймні — у короткостроковій, а не у середньо- чи довгостроковій перспективі.

Своєю чергою певного доопрацювання та уточнення потребує, низка положень Бюлетеню, в яких, зокрема визначено завдання та заходи з розвитку сил оборони, особливо, строки їх виконання.

Найперше це стосується викладених в Бюлетені у Матриці основних спроможностей сил оборони завдань та заходів щодо:

- *планування розвитку озброєння і військової (спеціальної) техніки з урахуванням усіх етапів їх життєвого циклу із застосуванням механізму програмно-проектного управління оборонними ресурсами;*
- *інтегрованих оперативних (бойових та спеціальних) спроможностей сил оборони, що забезпечують стримування, стійкість і відсіч збройної агресії проти України, протидію гібридним загрозам.*

Наведені у Бюлетені завдання, заходи передбачено реалізувати у середньо- та довгостроковій перспективі.

Тоді як в умовах широкомасштабної війни це повинне здійснюватися нині, у крайньому випадку — в короткостроковій перспективі.

При цьому необхідно враховувати:

- *воєнно-політичну обстановку навколо України;*
- *втрати особового складу та озброєння сторін на полі бою;*
- *критично важливу залежність обороноздатності України від допомоги з боку її партнерів.*

На цей час, за ініціативи Міністерства оборони України, триває робота щодо удосконалення структури плану оборони України. На цьому етапі варто зазначити, що найважливішим у цій роботі слід вважати наступне:

План оборони України є одним з головних документів оборонного планування і має відображати актуальні питання підвищення обороноздатності держави у поточному вимірі та на досягну перспективу.

Ключовим елементом плану оборони України має стати підготовка держави до оборони та її ведення під час збройної агресії проти України з чітким визначенням відповідальних за виконання його заходів з повноцінним ресурсним забезпеченням та дієвою системою контролю.

Під час розроблення оновленої структури плану оборони України має максимально врахувати заходи з підготовки держави до оборони, які унормовано Законом України «Про оборону України» та перспективи розбудови оборони на післявоєнний період.

Ініціатива Міністерства оборони України з удосконалення структури плану оборони України є доцільною, проте важливо передбачити, що у ході розроблення самого плану оборони України виникне потреба визначення ролі і місця його в системі документів оборонного планування.

Враховуючи національний досвід підготовки стратегічного рівня документів та їх надважливу значимість для забезпечення національної безпеки держави, можна відзначити, що для обґрунтованого наповнення плану оборони України за

оновленою його структурою необхідно буде порушувати питання щодо проведення нового циклу оборонного планування та його дослідно-аналітичного процесу, яким є оборонний огляд.

Саме такий підхід дозволить системно опрацювати основні документи оперативного і оборонного планування та збалансувати їх реалізацію з ресурсними можливостями держави.

Висновки та припущення

1. Оборонне планування стало одним з головних чинників системи забезпечення національної безпеки і оборони держави, а його впровадження відкрило вікно можливостей Україні концентрувати свої зусилля у вирішенні завдань оборони, функціонально об'єднуючи спроможності оборонних і безпекових інституцій.
2. В умовах російської збройної агресії проти України особливого значення набули питання дієвості системи оборонного планування щодо генерування нових високотехнологічних оборонних спроможностей, ефективного менеджменту фінансових та інших оборонних ресурсів в умовах мирного і воєнного часу.
3. Оборонне планування має адаптуватися до умов активного переозброєння Збройних Сил України на новітні зразки озброєння і військової техніки спільно з країнами-партнерами, а також забезпечити досягнення національних оборонних і безпекових інституцій взаємної сумісності з відповідними європейськими оборонними та безпековими інституціями.

За результатами проведеного аналізу системних складових, а саме процедур та документів, оборонного планування слід вважати за необхідне:

- По-перше, підготувати та внести до законодавства зміни, що визначали б особливості оборонного планування в умовах воєнного стану в Україні і відсічі збройній агресії. У цьому контексті варто звернути увагу на рішення, які вже прийнято Кабінетом Міністрів України стосовно зупинення розроблення низки інших документів оборонного планування.
- По-друге, опрацювати з застосуванням дієвого інструментарію оборонного планування запроваджуючи його новий цикл планування та дослідно-аналітичний процес оборонного огляду і за його результатами внести зміни до положень Стратегії воєнної безпеки України, плану оборони України, документів оперативного планування, Стратегічного оборонного бюлетеня України та інших документи за необхідністю.
- По-третє, продовжити удосконалення структури плану оборони України, при цьому максимально враховуючи заходи з підготовки держави до оборони, які унормовано Законом України «Про оборону України» та перспективи розбудови оборони у післявоєнний період.

Віктор Павленко,
кандидат військових наук,
відділ воєнної політики
центру безпекових досліджень НІСД

Петро Крикун,
відділ воєнної політики
центру безпекових досліджень НІСД

Експертний погляд
на національну безпеку держави

ЧИТАЙ, ДУМАЙ, АНАЛІЗУЙ

ОБОРОННИЙ ВІСНИК

Defense bulletin

Передплатний індекс: 78448

ВІЙСЬКОВІ СУДИ: НАГАЛЬНА ПОТРЕБА ЧАСУ

Сучасна війна, що триває вже четвертий рік, ставить перед Україною нові виклики. Один із ключових — забезпечення правопорядку в Збройних Силах та інших військових формуваннях. В умовах активних бойових дій дисципліна та законність у війську є не просто вимогою, а запорукою боєздатності армії.

Разом із розширенням ЗСУ та залученням великої кількості мобілізованих зростає і кількість військових правопорушень. Проте сучасна судова система не готова оперативно та професійно розглядати такі справи. Судді загальної юрисдикції часто не мають спеціальних знань у військовій сфері, що затягує розгляд справ і ускладнює досягнення справедливих рішень.

Чи є вихід із цієї ситуації? Один із варіантів — відновлення військових судів, які були ліквідовані в 2010 році. Чи готова Україна повернути спеціалізовані судові органи, і як це може вплинути на дисципліну та правопорядок у військах? Досвід інших країн доводить: військове правосуддя — це не атавізм минулого, а необхідність, продиктована реаліями війни.

Чи завжди так було в Україні?

Система військових судів на території України існувала ще за часів Запорізької Січі та визвольної боротьби українського народу у XVII та на початку XX століття.

Після проголошення незалежності Україна успадкувала й систему військової юстиції — військові прокуратури та трибунали. У лютому 1993 року постановою Верховної Ради України військові трибунали були перейменовані у військові суди України зі збереженням їх повноважень.

Систему військових судів на той час склали військові суди округів, Військово-Морських Сил та гарнізонів, а у складі

Верховного Суду України була військова колегія. Повноваження цих судів розповсюджувалися на справи про всі злочини, вчинені військовослужбовцями. Судді військових судів перебували на військовій службі та мали військові звання.

14 вересня 2010 року указом Президента України Віктора Януковича усі військові суди в Україні були ліквідовані. Причиною цього тоді називали значне скорочення кількості справ через різке зменшення чисельності Збройних Сил України та, нібито, наближення нашої системи правосуддя до європейських норм.

Варто зауважити, що на той час чисельність української армії від початку її існування (з 1992 року) зменшилася у п'ятеро. Чисельна кількість ЗСУ у 2012 році була визначена у 184 тисячі осіб, з них 139 тисяч військовослужбовців. Наступного року чисельність армії скоротили ще на 16 тисяч й на початку 2014 року у складі ЗСУ залишалося лише 119 тисяч військовослужбовців.

Але з початком російсько-української війни чисельність Сил оборони України почала зростати. Законом України № 235-VIII від 6.03.2015 року нормативна чисельність ЗСУ була збільшена до 250 тисяч, у тому числі 204 тисячі військовослужбовців.

У липні 2021 року чисельність ЗСУ знову збільшили - до 261 тисячі (215 тисяч військовослужбовців). Зауважимо, що окрім ЗСУ ще кількості тисяч військовослужбовців на той час перебували у складі Національної гвардії України, Державної прикордонної служби, СБУ та інших силових відомств.

Сьогодні чисельність Збройних Сил України, Національної гвардії, Держприкордонслужби та інших силових підрозділів перевищує 880 тисяч осіб.

Водночас зросла і кількість військових злочинів — порівняно з 2013 роком вона збільшилася у 78 разів. Чи можуть цивільні суди ефективно опрацювати таку кількість справ, враховуючи їхню переважаність? Очевидно, що ні.

Проблеми чинної системи

Передача військових справ до загальних судів призводить до низки проблем:

- *Відсутність спеціалізації. Судді та прокурори, які не мають військової освіти, часто не розуміють специфіку військової служби, що ускладнює розгляд справ.*
- *Тривалість судових процесів. Загальні суди переважані, і військові справи можуть розглядатися місяцями, а іноді й роками. У військовий час це неприйнятно.*
- *Проблеми із застосуванням дисциплінарних норм. Військова юстиція має працювати швидко та ефективно, щоб забезпечити порядок у військах.*

Міжнародний досвід

У більшості країн НАТО військові суди функціонують ефективно, забезпечуючи швидке та професійне правосуддя для військовослужбовців.

Світовою тенденцією останнього століття є «оцивілення» системи військової юстиції.

- *По-перше, військова юстиція стає складовою частиною загальної системи правосуддя і дбає про власну незалежність, насамперед від політичної влади і командування збройних сил,*
- *по-друге, не втручається в інші юрисдикції, крім кримінальної,*
- *по-третє, практично не здійснює проваджень щодо цивільних осіб, а лише щодо військовослужбовців, і,*
- *по-четверте, дотримується загальних процесуальних правил, які гарантують повне дотримання прав людини.*

Сьогодні не існує актів міжнародного законодавства, які би визначали стандарти побудови системи військової юстиції. Кожна країна має право сама вирішувати, у якому форматі розбудовувати таку систему та які особливості вона матиме.

А тому можна навести багато прикладів різних систем військової юстиції, які загалом існують у понад 60 державах світу, зокрема у багатьох державах НАТО.

Наприклад, у Болгарії функціонують і військові суди, і військові прокуратури, і військова поліція. Вища судова рада визначає кількість та місця військових судів за погодженням з міністром оборони. Створено три військових місцевих суди і один військовий апеляційний суд.

Військові суди розглядають кримінальні справи за злочини, скоєні військовослужбовцями під час виконання службових обов'язків або у справах, пов'язаних із виконанням службових обов'язків.

Юрисдикція військових судів визначається Кримінально-процесуальним кодексом. Також існують три військових окружних прокуратури і військова апеляційна прокуратура.

Військові прокурори та слідчі при виконанні своїх службових обов'язків не залежать від військових органів влади. Військовослужбовці військових судів та військових прокуратур утримуються за рахунок бюджету, який виділяється на судову гілку влади.

Вони приймаються на військову службу та звільняються з неї після рішення Вищої судової ради про їх призначення та звільнення з посади в суді чи прокуратурі.

Адміністративний керівник відповідного суду або прокуратури присвоює військове звання, а присвоєння вищих військових звань здійснюються згідно з указом Президента Республіки за поданням Ради Міністрів. Військова поліція виконує оперативно-розшукову діяльність, діяльність із запобігання, розслідування та розкриття злочинів загального характеру та поліцейський облік осіб; розслідування авіаційних аварій та інцидентів з військовою авіацією.

У Польщі система військової юстиції також включає в себе військову прокуратуру, військову поліцію та військові суди, існування яких прямо передбачено у ст. 175 Конституції Республіки Польща.

Відповідно до Закону Республіки Польща «Про систему військових судів» 1997 року, міністр національної оборони, після консультацій із міністром юстиції та Національною радою судових органів, своїм розпорядженням створює та ліквідує військові суди, визначає місця їх розташування та сфери юрисдикції, з урахуванням необхідності забезпечення раціональної організації військової судової влади шляхом коригування кількості судів, їх розміру та району юрисдикції для розгортання збройних сил, щоб гарантувати здійснення права на слухання справи протягом розумного строку та з урахуванням потреб збройних сил у разі мобілізації та під час війни.

Верховний Суд контролює діяльність військових судів при здійсненні судочинства, міністр юстиції — під кутом зору організації роботи та адміністративної діяльності, а міністр національної оборони — щодо проходження військової служби військовослужбовцями у цих судах. Законом передбачена дволанкова система військових судів — військові суди гарнізонів та військові окружні суди (суди апеляційної інстанції).

Касаційний перегляд справ, які розглядали військові суди, здійснює Верховний Суд Республіки Польща. Згідно з главою 15 КПК Республіки Польща, військовим судам підсудні кримінальні справи про військові та деякі інші злочини.

Закон Республіки Польща «Про прокуратуру» 2016 року визначає, що одним із заступників Генерального прокурора є заступник Генерального прокурора з військових справ. Кандидата на цю посаду Генеральний прокурор погоджує з міністром національної оборони, як і його звільнення з посади.

У справах, що підпадають під юрисдикцію військових судів, завдання, покладені на прокуратуру, виконують прокурори загальних організаційних підрозділів прокуратури, що діють у департаменті з військових справ Генеральної прокуратури, в управліннях окружних прокуратур та відділах районних прокуратур з військових справ. Прокурори з військових справ є військовослужбовцями, виконують службові завдання в разі використання або перебування Збройних Сил Республіки Польща за межами держави, у випадку мобілізації, воєнного стану та під час війни.

У районній прокуратурі, де створено відділ з військових справ, прокурором, який відповідає за цей відділ, є заступник районного прокурора з військових справ, якого призначають та звільняють у такому ж порядку, як і в окружних прокуратурах. В системі органів прокуратури Республіки Польща здійснюють свою діяльність чотири управління з військових справ в окружних прокуратурах та дванадцять відділів з військових справ у районних прокуратурах.

Хоча підрозділи прокуратур з військових справ формально інтегровані до територіальних органів прокуратури, але діють за екстериторіальним принципом та фактично є самостійною структурою з власною ієрархією.

У Республіці Польща на основі Закону «Про Військову поліцію та військові правоохоронні органи» 2001 року діє військова жандармерія (Żandarmeria Wojskowa) — окремий спеціалізований правоохоронний орган, який входить до складу Збройних Сил Республіки Польща. Військова жан-

дармерія відповідає, зокрема, за розкриття та розслідування злочинів та інших правопорушень серед військовослужбовців і цивільного персоналу Збройних Сил, включаючи фіскальні правопорушення.

У Збройних Силах Канади діють 5 типів військових судів: загальні, дисциплінарні, спеціальні, звичайні, апеляційні. Всі ці суди інстанційно підпорядковуються Верховному Суду Канади. У складі Збройних Сил Канади діють військова поліція і Канадська служба військової прокуратури (КСВП). У складі КСВП працюють юристи, які вивчають справи, що передаються до військового суду органами досудового розслідування, задля встановлення, чи є обґрунтованою перспектива засудження і чи наявний публічний інтерес в продовженні розслідування, надають Національній службі розслідувань юридичні поради, погоджують обвинувачення тощо.

Військові суди

Відповідно до стандартів Ради Європи, організація та діяльність військових судів там, де вони існують, мають повністю забезпечувати право кожного на незалежний, неупереджений і компетентний суд.

І обвинувачений, і прокурор повинні мати право оскаржувати рішення військових судів першої інстанції в апеляційних судах та (цивільних) верховних судах. У багатьох країнах військові апеляційні суди є цивільними судами. Може бути створено цивільний апеляційний суд для забезпечення незалежного та справедливого перегляду рішень першої інстанції. У деяких випадках апеляційні суди є гібридними, і до них належать цивільні та військові судді. У будь-якому разі, незважаючи на пануючі моделі апеляцій, право на безперешкодний доступ до незалежних апеляційних процедур має бути ефективно гарантоване.

У деяких випадках вищі суди, які приймають остаточні рішення, мають спеціалізовані військові палати.

Наприклад, Військова палата Федерального адміністративного суду Німеччини створена для розгляду відповідних адміністративних справ, стороною в яких є військовослужбовці. Військові суди як «спеціальні адміністративні суди» відповідають за військові дисциплінарні провадження та розгляд скарг у першій інстанції, а 1 й або 2 й військові сенати Федерального адміністративного суду є касаційною інстанцією).

Однак найчастіше судді, які беруть участь у розгляді справи в суді, є цивільними особами.

Військові суди діють у багатьох розвинених країнах світу, зокрема 25 європейських. Згідно з інформацією Керівного Комітету з прав людини Ради Європи, це Великобританія, Швейцарія, Іспанія, Італія, Ірландія, Туреччина, Словаччина, Франція, Нідерланди, Хорватія, Норвегія, Фінляндія, Угорщина, Болгарія, Бельгія, Австрія, Німеччина, Португалія, Чехія, Данія.

Туреччина має військові дисциплінарні суди та військові кримінальні суди.

Немає військових судів у Грузії, але конституція цієї країни дозволяє створювати військові трибунали у воєнний час. В Узбекистані військові суди розглядають усі кримінальні та цивільні правопорушення також у місцях, де через виняткові обставини не діють суди загальної юрисдикції, і у справах, пов'язаних з державною таємницею.

Існує три форми побудови військових судів. Вони діють:

1. як автономна система у мирний і воєнний час, як на території країни, так і на військових базах поза її межами (США, Великобританія, Іспанія, Швейцарія, Італія, Канада, Китай

Ірландія, Туреччина, Словаччина, Польща, більшість країн колишнього СРСР, країни Латинської Америки).

Автономна система військової юстиції існує в США з 1806 року. Вона комплектується офіцерами зі спеціальною військово-юридичною освітою, вбудована в ієрархічну систему військового командування і включає:

- *військову судову систему, яка виділена в окрему гілку судової влади, складається з військових судів першої інстанції (дисциплінарні військові суди, спеціальні військові суди та військові суди, які утворюють командири для розгляду конкретної справи), військових апеляційних судів, Верховного суду;*
- *військові прокуратури, які є самостійними органами розслідування, не належать до федеральних органів прокуратури;*
- *військову поліцію, яка виконує завдання щодо підтримання дисципліни, здійснює розслідування військових злочинів;*
- *військових адвокатів, які здійснюють професійне консультування та захист прав та законних інтересів обвинувачених (підозрюваних) військовослужбовців США, резервістів та воєнних пенсіонерів;*
- *постійну діючу незалежну комісію, яка вивчає проблеми військової юстиції та відповідність Єдиного кодексу військової юстиції (1951 року), що регулює питання кримінальної та дисциплінарної відповідальності військовослужбовців потребам військової служби щодо ефективності забезпечення порядку та дисципліни в збройних силах;*
- *військового омбудсмена.*

2. в системі загальних судів. Суди формуються з офіцерів-юристів або мають змішаний склад (Франція, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Угорщина, Болгарія, Бельгія, Хорватія).

Наприклад, у Франції військова юстиція функціонує у складі загальної судової та правоохоронної системи як прояв їхньої спеціалізації. Хоча військові суди не виділяються як окремі судові органи, проте у загальних судах передбачено військову спеціалізацію. У кримінальних судах створюються військові колегії, а за кордоном збережені військові суди, що діють на постійній основі (і в мирний час), вищою інстанцією для них є трибунал збройних сил в Парижі;

3. лише на території військових баз за межами держав або виключно у воєнний час (Австрія, ФРН, Чехія, Данія, Грузія)

У Німеччині військових кримінальних судів немає. Проте, згідно з ч. 2 ст. 96 Конституції ФРН, федеральний уряд може створювати військові кримінальні суди для збройних сил як федеральні суди, і вони можуть здійснювати кримінальну юрисдикцію у справах захисту та щодо військовослужбовців збройних сил, які відряджені за кордон або піднялися на борт військових кораблів.

Безумовно, не варто ідеалізувати діяльність військових судів у країнах європейського континенту.

Існує низка позовів до Нідерландів, Румунії, Туреччини, Великобританії; такі справи розглядалися у Європейському суді з прав людини. Законодавцю в Україні потрібно врахувати цей досвід, не допустити помилок під час створення законодавства про військові суди.

Діюча система військової юстиції в Україні: загальна характеристика

Війна висуває жорсткі вимоги не лише до армії, а й до системи правосуддя. В умовах, коли військовослужбовці щодня стикаються з ризиками та відповідальністю, особливо важливо мати ефективну військову юстицію. Однак сьогодні в Україні такої системи фактично не існує.

Ще у 2019 році Президент України Володимир Зеленський, згадуючи річницю загибелі 49 військовослужбовців у збитому російськими найманцями літаку ІЛ-76, заявив: «Звісно, я знаю про судову тяганину щодо цієї трагедії. Це свідчить про великі проблеми в архітектурі військової юстиції. Налагодили її ефективне функціонування — один із пріоритетів для мене». Проте навіть на третьому році повномасштабної війни це питання залишається відкритим.

Відсутність єдиної системи військової юстиції

На даний момент в Україні не існує єдиної військової юстиції у вигляді спеціалізованої структури. Це означає, що військовослужбовці та командири, які стикаються з правовими проблемами, змушені звертатися до різних інстанцій, які не завжди мають відповідну компетенцію або розуміння військової специфіки.

Фактично діє розрізнена сукупність органів, які частково виконують функції військової юстиції. До них належать:

- *Військова служба правопорядку (ВСП) — основний орган військової поліції, який виконує контроль за дотриманням закону у Збройних Силах України.*
- *Органи досудового розслідування — підрозділи Державного бюро розслідувань (ДБР), Національної поліції України (НПУ) та Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), які розглядають кримінальні провадження щодо військовослужбовців.*
- *Спеціалізована прокуратура у сфері оборони — орган, що здійснює процесуальний нагляд за кримінальними розслідуваннями, але не має повноважень військового суду.*
- *Оперативні підрозділи — правоохоронні органи (СБУ, ДБР, НПУ, БЕБ, НАБУ), які можуть здійснювати розшукову діяльність щодо військових злочинів.*
- *Підрозділи військової контррозвідки СБУ, що займаються виявленням злочинів у військових частинах.*

- *Органи та установи виконання покарань — гауптвахти та дисциплінарний батальйон, які відповідають за виконання вироків стосовно військовослужбовців.*
- *Юридичні служби ЗСУ — правові радники командування, які можуть допомагати у вирішенні конфліктних ситуацій, але не мають судових функцій.*
- *Військово-юридичні навчальні заклади — Військово-юридичний інститут Національного університету імені Ярослава Мудрого, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національний університет оборони України.*

Чому така система неефективна?

Розпорошеність військової юстиції створює кілька серйозних проблем:

- *Відсутність єдиного механізму правосуддя. Військовослужбовці не мають спеціалізованих судів, які могли б об'єктивно оцінювати військові правопорушення.*
- *Затягування розгляду справ. Загальні суди, переважно цивільними справами, часто не приділяють достатньо уваги військовим злочинам.*
- *Відсутність спеціалізованих знань у суддів. Судді загальної юрисдикції не завжди розуміють військові реалії, що призводить до суперечливих або несправедливих рішень.*
- *Низький рівень контролю. Через відсутність окремої військової прокуратури багато правопорушень залишаються незрозумілими або розглядаються занадто довго.*

Що дасть відновлення військових судів Україні?

Швидкість та ефективність правосуддя. Військові суди зможуть оперативно розглядати військові справи, не переважувати загальні суди.

Підвищення дисципліни у військах. Невідворотність покарання за військові злочини сприятиме збереженню дисципліни та бойового духу.

Справедливість для військовослужбовців. Солдати повинні мати право на суд, який розуміє специфіку військової служби.

Зміцнення обороноздатності країни. Військова юстиція є важливим елементом боєздатності армії.

Висновки

Військові суди — це не атавізм минулого, а необхідний елемент сучасної системи правосуддя в умовах війни. Відновлення спеціалізованих військових судових інстанцій стане важливим кроком до забезпечення правопорядку та справедливості серед військових.

Україна має перейняти міжнародний досвід та створити ефективну систему військової юстиції, яка відповідатиме викликам часу.

Україні необхідна дієва система військової юстиції. Військовослужбовці повинні мати доступ до спеціалізованих військових судів, де їхні справи розглядатимуть фахівці, які розуміють специфіку військової служби.

Без належної реформи військової юстиції неможливо забезпечити дисципліну, правопорядок і справедливість у військах.

В умовах війни питання створення повноцінної військової судової системи має бути одним із пріоритетів державної політики.

Артем Мирончук

ЄВРОПЕЙСЬКА АЛЬТЕРНАТИВА СУПУТНИКОВІЙ РОЗВІДЦІ: ЧИ ЗМОЖЕ ВОНА ЗАМІНИТИ США?

У статті намагаємось розібратись у спроможностях європейського ринку супутникової розвідки та у тому, чи здатна вона замінити американські дані. Від А до Я.

На початку лютого стало відомо, що адміністрація Дональда Трампа слідом за зупинкою військової допомоги за вже укладеними для України контрактами застосувала серйозний терміновий важіль тиску на Україну: припинила передачу розвідувальних даних.

Серед ключових елементів, якими з Україною ділилась американська розвідка, є супутникові спостереження. В першу чергу — ті, що здійснюють приватні компанії. Це один з небагатьох вимірів розвідки, про які ми точно знали (бо компанії самі про це заявляли публічно) та про які точно стало відомо, що ця співпраця була зупинена. Бо, знов-таки, компаніям довелося це пояснювати.

В центрі української уваги опинився супутниковий оператор Махаг: один з найвідоміших в світі постачальників супутникових фото за запитом, що з початку повномасштабного наступу РФ в 2022 році досить справно надавав нашим розвідникам свої дані.

Тут варто пояснити, в якому режимі це працювало саме у випадку Махаг. Компанія мала урядові контракти з Міністерством оборони США та іншими відомствами (Агенцією національної безпеки, ЦРУ тощо), в рамках яких з федерального бюджету сплачувалися послуги компанії. Кон-

кретна програма, що цікавить нас, має назву GEGD (Global Enhanced Geoint Delivery — Надання Покращених Глобальних Даних для Георозвідки).

На сайті Махаг можна подивитись скорочений перелік того, що компанія надає в рамках цього контракту: термінові знімки конкретних об'єктів чи смуги (коли апарати знімають з космосу поверхню під собою протягом прольоту над певною територією, а потім цей масив даних об'єднується в один “широкий” знімок). А також доступ до історичних даних за 19 років.

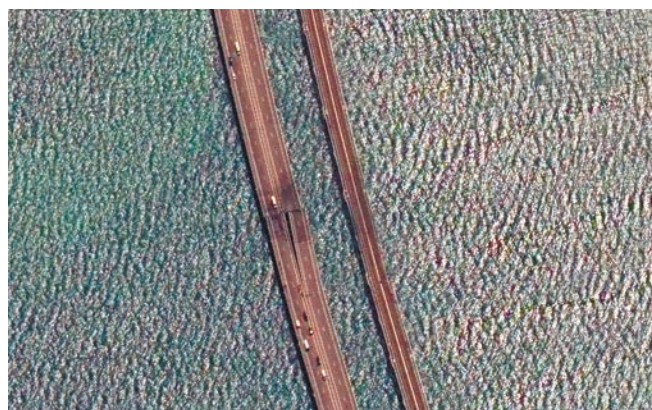

Фото мосту між РФ та окупованим Кримом, отримане Махаг в липні 2023 року. Credit: Maxar

Сам цей доступ забезпечено через декілька сервісів (умовно, онлайн-магазинів супутникових даних) та через API. Умовно — американська розвідка створює для своїх співробітників та партнерів профілі на цих сайтах з певними обмеженнями та квотами щодо фотографій з орбіти, які ці профілі можуть замовити чи отримати з історії.

Тож мусимо розуміти, що саме такий доступ було закрито для України за запитом з Білого дому. За інформацією з українських ЗМІ, наші розвідники в певний момент просто втратили можливість замовляти та переглядати такі фото у сплаченому американським урядом сервісі. В той самий час залишається можливість замовляти фото у комерційному форматі — самостійно платити за знімки. Цю спроможність поки що залишили.

Проблема полягає у тому, що такі фото — недешеві. Згідно з інформацією на сайті landinfo, знімок маленького клаптика Землі прийнятної роздільної здатності може коштувати близько \$20. Тобто стандартний розвідувальний знімок не найкращої якості вартуватиме вже близько \$300.

І, за повідомленнями ЗМІ, Україна була частково готова до відключення безкоштовного доступу й має змогу користуватись комерційними сервісами для найважливіших розвідувальних задач. Врешті-решт, ми вже купували знімки у Airbus, одного з найбільших виробників супутників в світі.

Та найголовніше те, що Airbus — це не американська компанія, а європейська.

Співпраця з Махаг (точніше, її зупинка з боку американського уряду) стала найгучнішим випадком, але доступ за аналогічною “сервісною” безкоштовною схемою було закрито й для інших комерційних даних. Тож провина тут лежить не на Махаг, а саме на урядовцях, які вирішили використати критично необхідні для виживання держави ресурси в якості інструментів тиску.

Проблема з Махаг полягала в іншому: компанія спокійно продавала супутникові фото українських знімків росіянам. Журналістам з The Atlantic вдалося встановити сотні випадків, коли подібні знімки було продано безпосередньо до та після російських ракетно-дронових атак. І, як ви здогадалися, саме цілі цих атак цікавили противника, який не має співставних розвідувальних спроможностей. Але має багато грошей.

Та ми сьогодні обговорюємо не американську допомогу. Саме на фоні її зупинки в ЗМІ почали з’являтися повідомлення про те, що частину цієї розвідувальної роботи взяла на себе європейські країни (зокрема, Франція). А також — що європейський стартап Safran.AI, що допомагає каталогізувати та аналізувати такі фото, зацікавлений у роботі з нашими розвідниками. Тож я хочу розібратись у тому, що взагалі сьогодні може запропонувати європейський приватний ринок супутникової розвідки та чи здатна Європа хоча б частково замінити собою США у питанні допомоги з підготовкою українських дінстрайків.

Важлива ремарка: мова в цій статті йде саме про приватні розвідувальні апарати. Хоча за останні 10 років їхні спроможності зросли у декілька разів, все ж найкращим розвідувальним інструментом зараз володіє держава Сполучені Штати.

США мають на орбіті безліч саме reconnaissance-супутників, які створені виключно для ведення розвідки, а не для комерційних чи аграрних спостережень. Мені достовірно не відомо, чи отримувала Україна інформацію з цих апаратів, тому ми просто опустимо цей різновид співпраці. Та зосередимось на європейських приватно-державних проєктах (європейський космос традиційно є значно менш диференційованим в сенсі приватної/державної форми власності).

Що важливо знати?

Будь-який апарат, що здійснює спостереження за земною поверхнею з орбіти, називається супутником Дистанційного зондування Землі (ДЗЗ). Тобто основною функцією такого апарату є зняття “відбитків” з ділянок нашої планети та передача їх користувачам.

“Відбитки” ці можуть мати безліч різних характеристик, але основними на сьогодні є три показники:

- *В яких діапазонах працює апарат (оптичний, інфрачервоний, радіо тощо)*
- *Якою є роздільна здатність супутника (вимірюється в ст/рх, тобто в тому, скільки реальних сантиметрів по верхні вміщуються в один піксель на фото)*
- *Як часто ми можемо сканувати один і той самий клаптик Землі (вимірюється в годинах).*

Зрозуміло, що найкраще мати всі можливі комбінації цих параметрів: супутниками меншої роздільної здатності за потреби проводити попередню розвідку, а далі підключати більш дорогі та якісні апарати для деталізації. Знаходити оптичними апаратами скупчення військ, а далі за допомогою SAR-технологій зазирати під військові тенти та крізь дерева. Водночас відстежувати теплові сигнатури, що свідчать про запуск балістики, інфрачервоними сенсорами.

Ми не можемо знати, які саме спроможності використовувала Україна, але очевидним є використання щонайменше оптичних апаратів та радарів.

За великим красивим океаном

Перш ніж переходити до європейських варіантів, давайте візьмемо за базу найкращі приватні супутники, що належать американським компаніям. Тій самій Махаг. Її нові апарати WorldView Legion (цього року запустили вже 2, загалом на орбіті працює 6 шт.) дозволять збільшити частоту повторних відвідувань у порівнянні з попередніми 2-3 прольотами за добу.

Угруповання Махаг здатне знімати мільйони км² на добу і покривати ключові об’єкти кожні 3-4 години, використовуючи різні супутники або кути поза надиром (тобто сучасні апарати можуть знімати об’єкти не лише прямо “під” собою). Роздільна здатність камери складає 30 см/піксель, що є одним з найкращих значень на ринку та поступається лише державним розвідувальним апаратам.

Окрім Махаг, комерційний сектор США представляє компанія Planet Labs, що має понад 200 наносупутників (з роздільною здатністю 3-5 м) для щоденної широкомасштабної зйомки, а також більш молоді гравці, такі як BlackSky та Capella Space.

BlackSky має угруповання оптичних мікросупутників (роздільна здатність 1 м/піксель) з дуже частим відвідуванням (до 10+ візитів на день для певних ділянок) і застосовує Deep Learning для швидкого отримання й аналізу інформації, хоча і з нижчою роздільною у 3.3 рази здатністю, ніж у Махаг.

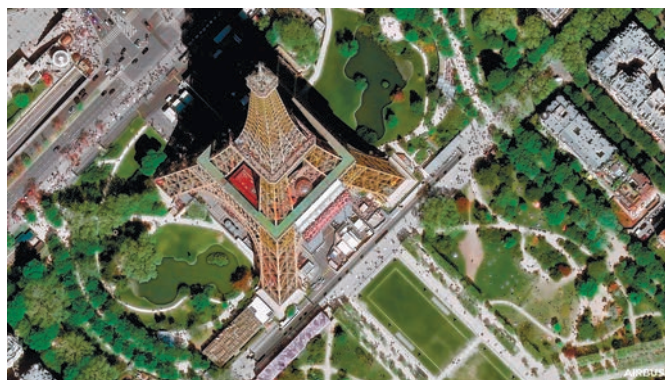
Російська військова техніка на білорусько-українському кордоні вранці 24 лютого 2022 року. SAR-зображення, надане Capella Space

Capella та інші компанії використовують супутники SAR з високою роздільною здатністю (в Capella цей параметр зараз зараз наближається до 50 см/піксель), які надають всепогодні знімки. Тобто навіть комерційні сервіси в комплексі можуть доповнювати картину розвідки — наприклад, щоденні 3-метрові знімки Planet дозволяють відстежувати широкі переміщення або зміни з дня на день, тоді як радар Capella може бачити крізь хмари та “зеленку” там, де оптичні прилади безсилі.

Проте варто розуміти, що для оптичної розвідки саме субметрову чіткість знімків Махаг залишається золотим стандартом для виявлення дрібних деталей (окремих військових транспортних засобів, артилерійських установок, засобів ППО/ПРО) на комерційних знімках.

Примітка: технологія SAR, радар з синтезованою апертурою, дозволяє об'єднувати радіоспостереження з декількох положень супутника в одну картину задля суттєвого збільшення роздільної здатності. Україна володіє двома такими апаратами. У 2022 році ми проводили цілий стрім, де детально пояснювали, як працюють подібні радары.

Окремо також варто зазначити: самі комерційні супутники можуть мати кращі спроможності (роздільну здатність/частоту зйомки) аніж доступні для “звичайних” клієнтів. Це законодавче обмеження в США, наприклад, саме ним обумовлено сучасний комерційний ліміт роздільної здатності у

Ейфелева вежа на супутниковому знімку Airbus. Зверніть увагу на видимість окремих людей. Credit: Airbus Defence and Space

30 см/піксель. Тобто для держави США ці апарати можуть отримувати і більш чіткі зображення. З того, що нам відомо, навіть через державні партнерські програми такі фото не були доступні союзникам Сполучених Штатів по розвідці. Тобто в плані втрачених у березні спроможностей ми можемо сміливо орієнтуватись саме на Махаг.

А що Європа?

Попри наполегливі спроби США повністю “підсадити” країни-партнери по НАТО на голку власної розвідки, ЄС все ж виділяв певні кошти на самостійні супутникові програми, в тому числі такі, що здатні вести розвідку.

Якщо класифікувати ці програми, то, як було сказано вище, їх не можна назвати суто державними. Бо ЄС є наддержавним утворенням, а Європейська космічна агенція, що курує велику частину подібних проектів, давно мала практику об'єднання підрядників з різних країн ЄС, щоб проекти були дійсно колективними. Плюс значно більш розвинутим був симбіоз комерційних та державних угруповань, коли супут-

Пожежа на нафтобазі у Феодосії, АР Крим, після удару українськими дронами восени 2024 року. Credit: Planet Labs

ники одночасно могли використовувати як приватні клієнти, так і наукові та військові установи.

Самостійного ж суто розвідувального потенціалу в ЄС майже не існує. Принаймні, його можливості ледь співставні з тим, що мають в своєму розпорядженні Сполучені Штати. Тут ЄС значно ближчий до нашого противника, Російської Федерації.

Якщо говорити про спроможності, то, на подив, європейські супутники досягають співставної, а в деяких випадках і вищої роздільної здатності порівняно з американськими комерційними апаратами. Французький CSO-2 лідирує у категорії панхроматичної роздільної здатності — коли всі три канали, червоний, зелений та синій об'єднуються в один під час зйомки. Це дозволяє отримувати роздільну здатність близько 20 см/піксель, що вже є кращим показником за те, що може запропонувати Махаг.

Буквально декілька днів тому ЄС успішно запустив CSO-3, що дозволить збільшити частоту отримання знімків однієї й тієї самої області протягом доби.

Навіть старіші французькі супутники Pleiades (1A/1B) надавали зображення з роздільною здатністю 50-70 см/піксель — кращі за тодішні американські конкуренти; новий же, Pleiades Neo, забезпечує деталізацію 30 см/піксель, що відповідає стандарту компанії Махаг. Буквально за 10 років Європа зробила серйозний крок уперед, бо ще 2015 року найкраще, що мала розвідка країн ЄС, — 50 см/піксель. Що стосується радарів, то німецький TerraSAR-X досягає вражаючої роздільної здатності 25 см/піксель, що є найкращим показником у світі (що важливо, кращим за більшість комерційних радіолокаційних зображень США, які мають роздільну здатність у 0,5 м/піксель).

Однією з переваг США є саме спектральна глибина сенсора WorldView-3 зі спектральними діапазонами SWIR для аналізу матеріалів, але Європа також наздоганяє їх (італійський

супутник PRISMA пропонує гіперспектральну зйомку, хоча і з нижчою просторовою роздільною здатністю, а проекти майбутніх апаратів вже передбачають подібну здатність).

Якщо пояснювати коротко, то зазвичай гіперспектральна зйомка означає що супутник трохи “залазить” у інфрачервоний спектр світла: це є корисним для розрізнення різних типів поверхонь, наприклад, такі сенсори допомагають визначити замасковану техніку, свіжі земляні роботи, бетонні конструкції або навіть проникати крізь дим, туман чи легке маскування. За хороших умов аналітик може використовувати дані цього діапазону навіть для визначення матеріалу, з якого складається той чи інший об'єкт. На жаль, станом на початок 2025 року ЄС в цьому плані все ж відстає від США.

Здатність CSO (а раніше Helios 2) робити інфрачервоні знімки взагалі є унікальною європейською перевагою: CSO може робити тепловізійні інфрачервоні знімки вночі або за умов легкого задимлення, що не є доступним для супутників Махаг (вони покладаються на зображення, що відбивають денне світло). Це означає, що європейські служби можуть проводити оптичну розвідку вночі, доповнюючи радіолокацію — нішу, в якій раніше могли працювати лише американські супутники суто військового класу.

Якщо говорити про час повторного огляду цілі, то тут ключовим фактором є наявність кількох супутників в угрупованні. Комерційний сектор США використовує кілька орбіт: різноманітні супутники Махаг і великий флот компанії Planet забезпечили дуже часте покриття. Європа історично мала менше систем, але зараз розгортає угруповання, щоб збільшити частоту відвідування. Pleiades Neo передбачає використання чотирьох супутників для зйомки будь-якої цілі двічі на добу. Цей показник у 2 рази поступається можливостям Махаг, а нічого кращого в цьому плані ЄС не матиме. Проте Airbus працює над поповненням угруповання: скорочення співробітництва між США та ЄС може допомогти залучити у галузь додаткові кошти.

Сегмент 70-кілометрової російської військової колони, що розтягнулась в Київській області навесні 2022 року. Credit: Maxar

Перевагою Європи гіпотетично може стати комбіноване використання різних національних систем, яке дозволить ефективно скоротити час повторного огляду: наприклад, після ранкового хмарного оптичного зображення можна отримати опівденне зображення SAR з супутника іншої країни, потім післяобіднє оптичне зображення з супутника Pleiades і т. д.

Партнери з ЄС і НАТО певною мірою вже координують зображення (за допомогою програми MUSIS і таких організацій, як Супутниковий центр ЄС), що допомагає забезпечити більш постійне спостереження за цілями.

Проте повна відповідність постійному спостереженню, яке можуть забезпечити США (з десятками урядових і комерційних супутників-шпигунів) у найближчі декілька років не буде доступною для ЄС.

Рішення тут полягає лише в тому, щоб інтегрувати свої менші угруповання і використовувати автоматизацію для заповнення прогалів. На це потрібні кошти та час. І поки рішучих кроків у цьому напрямку, на жаль, зроблено не було.

AI. Знову AI!

Профільними українськими медіа нещодавно активно ширилася новина щодо готовності французької компанії Safran.AI надавати свої послуги для аналізу супутникових знімків в інтересах української розвідки.

В США таку технологію активно застосовує вже неодноразово згадана сьогодні компанія BlackSky, а найбільш просунуті засекречені проекти має Пентагон.

Як саме “AI” може допомогти аналітикам? Банально — робити первинну обробку та категоризацію сотень й сотень супутникових знімків. Об’єднувати дані з окремих апаратів, в автоматичному режимі ідентифікувати та відмічати на фото об’єкти: військову техніку, скупчення військ, за гарної роздільної здатності — навіть окопи. Алгоритми можуть допомогти швидко відслідкувати накопичення або переміщення військ, побудову переправ, аналізувати логістичні шляхи та знаходити замасковані командні пункти за рухом техніки навколо.

Франція ще декілька років тому визнала, що автоматичний аналіз зображень має важливе значення для стратегічної автономії від США. Європейські інструменти штучного інтелекту вже «перевірені в бою» на різноманітних супутникових знімках. Вони використовують моделі глибокого навчання, натреновані виявляти військові об’єкти — танки, артилерію, літаки, військові кораблі, інфраструктуру — з високою надійністю. Наприклад, Preligens (французький стартап у сфері AI, який нещодавно купила сама компанія Safran) розробив алгоритми, які можуть сканувати супутникові знімки або знімки з БПЛА і виявляти наявність певного обладнання або зміни в часі.

Ці алгоритми вже використовуються оборонною розвідкою Франції для моніторингу стратегічних об’єктів (наприклад,

Фото Малого Палацу (Париж), отримане апаратом Pleiades Neo. Зверніть увагу на видимість окремих людей.
Credit: Airbus Defence and Space

виявлення нових літаків на авіабази або пересування в портах). Перевага автоматизації є значною, оскільки датчики, такі як Pleiades Neo, охоплюють до мільйона км² на день. В Європі такі компанії, як Safran.AI пропонують набір попередньо навчених моделей для виявлення об'єктів, класифікації та виявлення змін на супутникових даних. Вони можуть бути розгорнуті в хмарі або локально та інтегровані в існуючі робочі процеси обробки зображень, наприклад, завантажені безпосередньо у військову Географічну інформаційну систему.

Дуже важливо, що європейські рішення III пристосовані для роботи з різними джерелами розвідданих — не лише з оптичними зображеннями, а й з радіолокаційними і навіть сигнальними розвідданими — для отримання цілісної картини обстановки.

Такий цілісний підхід означає, що III може співвідносити виявлення супутником РЛС транспортних засобів з оптичним зображенням, щоб підтвердити, що вони є броньованими одиницями, і навіть враховувати підказки електронної розвідки (наприклад, радіовипромінювачі — ворожі засоби РЕБ та РЕР) в цій області. В ідеалі радари ближнього інфрачервоного діапазону могли б допомогти вирізнити, наприклад, макети техніки за їхнім матеріалом. Та, як ми вже з'ясували, саме таких спроможностей Європі поки бракує.

Платформа Robin від Safran.AI — це якраз система аналізу зображень, призначена для автоматизованого виявлення та моніторингу об'єктів. Згідно з нещодавною угодою з Головним управлінням розвідки України, Safran вже розгортає платформу Robin для допомоги українським аналітикам.

Robin приймає потік зображень високої роздільної здатності з європейських супутників і автоматично виділяє військові цілі та зміни, полегшуючи навантаження на українських аналітиків. За повідомленнями розвідки, Robin буде займатися автоматичним аналізом потоку французьких супутникових знімків, зокрема, з Pleiades Neo і, можливо, CSO.

На практиці це означає, що наші аналітики отримають картографічний інтерфейс (інтегрований з такими інструментами, як ArcGIS), який показує, наприклад, нові виявлені артилерійські позиції з позначками місцезнаходження, замість того, щоб вручну сканувати кожен піксель.

Інтеграція Safran.AI з ArcGIS компанії Esri підтримує цей робочий процес — штучний інтелект отримує зображення для області, що цікавить розвідників, обробляє їх і передає результати (виявлення об'єктів або сповіщення про зміни) безпосередньо в ГІС-платформу, яку використовують співробітники розвідки. Така тісна інтеграція гарантує, що ГУР швидко отримає дієві дані, в ідеалі — ще й у звичному для себе робочому середовищі.

То стало гірше чи стало краще?

Втрата американських розвідувальних даних, які Україна отримувала безкоштовно для себе, стала серйозним ударом по наших спроможностях.

Проте, за свідченням вітчизняних ЗМІ, наша розвідка дізналась про такий крок партнерів трохи заздалегідь, тобто раптове виключення українських розвідників з системи не стало повною несподіванкою.

Рекламне зображення Safran, що ілюструє спроможності системи виявляти та відмічати на глобальній мапі військову техніку та об'єкти. Credit: Safran.AI

Проблемою також стало те, що до такого кроку не була готова й Європа: для налагодження зв'язків та роботи очевидно потрібен певний час, за який, утім, Україна може продовжувати користуватись комерційними спроможностями тієї ж Махаг.

Гіпотетично ЄС (в першу чергу за рахунок Франції) може взяти на себе вагому частину функцій з розвідки в інтересах України. Мінуси, що їх має супутникова розвідка Європи, можуть компенсувати вже розгорнуті та налагоджені інструменти на кшталт тих, що надаватиме Safran.

Однак, перш ніж можна буде сказати, що європейські супутники повністю замінять американські, потрібно вирішити низку проблем. Головними з них є чіткість знімків і покриття. Компанії Махаг і Planet створили угруповання, що безперервно спостерігають за земною кулею; європейські угруповання менші за кількістю (особливо болючою була втрата двох апаратів Pleiades Neo під час запуску нового носія Vega, зараз це угруповання складається з 2 супутників замість 4).

Це може вплинути на частоту повторних візитів для певних критично важливих цілей. Якщо, скажімо, кілька подій відбуваються на полі бою в один і той же день, здатність зафіксувати їх усі за допомогою обмеженої кількості супутників зменшується.

Європа вирішує цю проблему, плануючи заміну (Airbus має намір запустити Pleiades Neo Next з роздільною здатністю 20 см) і посилюючи співпрацю (обмін знімками між національними системами для ефективного збільшення пулу).

Однак у найближчій перспективі Україна може зіткнутися з дещо нижчою частотою повторних візитів або можливостями зйомки порівняно з періодом розквіту американської підтримки, що означає, що деякі цілі можуть залишитися невидимими протягом доби або двох, якщо погода і час проходу по орбіті зіграють не на нашу користь.

Інший виклик — це спектральна і аналітична глибина. Хоча європейські оптичні зображення відповідають роздільній здатності супутника Махаг, унікальні SWIR-діапазони WorldView-3 забезпечують додаткові аналітичні кути, яких бракує європейським знімкам.

Це незначна прогалина, але в окремих випадках (наприклад, виявлення техніки під маскувальною сіткою) американські дані мали перевагу.

Крім того, величезний історичний архів зображень і постійне спостереження в Америці означає, що їхні аналітики можуть швидко виявляти довгострокові закономірності або аномалії.

Європа намагається наздоганяти партнерів, але банально не може мати доступу до 30-сантиметрових знімків, які DigitalGlobe/Maхаg накопичували протягом десятиліть.

Практичною перешкодою гарантовано стає процес інтеграції та кінцевої обробки даних. Українські розвідники вже знайомі з інтерфейсами Махаg/Planet і отриманням розвідувальної інформації через американські канали.

Перехід на європейські джерела й інструменти (наприклад, нові формати зображень, різні веб-портали або абсолютно “свіже” програмне забезпечення, як у Safran) потребує навчання та часу на оптимізацію. Розгортання платформи Safran та забезпечення її сумісності з українськими системами триває, але навчання особового складу точно відкладе вихід на пік ефективності.

Крім того, залежність від комерційних постачальників означає проблеми з фінансуванням та укладанням контрактів: Підтримка США часто надавалася як допомога. Європейські ж комерційні знімки, можливо, доведеться купувати або субсидювати європейськими урядами для України. А для цього потрібні термінові бюджети. Їхне виділення має стати чудовим сигналом відданості Європи спільній справі.

Станом на початок 2025 року європейські супутники можуть значною мірою задовольнити потреби України в розвідувальній інформації, особливо для спостереження за важливими цілями і стратегічного моніторингу. Із запуском CSO-3 і введенням в експлуатацію таких платформ, як Robin,

Україна має життєздатний альтернативний канал отримання своєчасних зображень високої роздільної здатності з Європи і їхнього аналізу.

Основні потреби — виявлення пересування військ противника, ідентифікація техніки, оцінка бойових втрат — можна задовольнити за допомогою європейських оптичних і радіолокаційних знімків, попередньо опрацьованих та відсіяних за допомогою AI. Проте важливо розуміти, що цей процес не є миттєвим. Можуть виникнути тимчасові прогалини в охопленні або деталізації, доки європейські угруповання не стануть більш розгалуженими. Це питання принаймні пари років.

Важливо, щоб обраний Францією курс на підтримку України залишався незмінним попри можливі послаблення обмежень з боку США.

Сполучені Штати, на жаль, проявили себе в якості ненадійного партнера, що обрізав добровільно надані дані майже без попередження та у критичний з військової точки зору момент. Головний висновок, що має зробити Україна, — на США за теперішньої адміністрації просто не можна покладатись. Потрібно розбудовувати зв'язки у Європі, надавати партнерам власні розвідувальні дані та ділитись досвідом. Взаємовигідне співробітництво може зацементувати наше партнерство та водночас зміцнити власні позиції ЄС, в тому числі поза межами нашого континенту.

Українській розвідці однозначно буде важко. Але точно не буде соромно.

Павло Поцелуєв, керівник Alpha Centauri

Штаб ЧФ РФ в окупованому Севастополі після української атаки у вересні 2023 року. Credit: Planet Labs

ДУХОВНИЙ ЩИТ АРМІЇ: МІСІЯ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ

Історичні витоки

Перші згадки про військових капеланів датуються раннім середньовіччям. У християнських арміях Європи духовні особи супроводжували війська під час походів, відправляли меси та здійснювали релігійні обряди.

У 742 році франкський король Піпін Короткий офіційно визнав військових священників частиною армії.

У місті Регенсбурзі (Німеччина) на першому східно-франкському соборі (Consilium Germanicum) було ухвалено рішення про участь священників у військовій службі, проте із застереженням про заборону носіння ними зброї і безпосередньої участі в бойових діях.

У період Хрестових походів (XI-XIII ст.) капелани відігравали важливу роль у підтримці бойового духу лицарів.

Вони здійснювали молитви перед битвами та надавали релігійну підтримку пораненим і загиблим.

Розвиток у Новий час

У XVII-XVIII століттях капеланство стало офіційною інституцією в багатьох європейських арміях. У Великій Британії військові священники входили до складу Королівського військового капеланського корпусу, створе-

ного в 1796 році. У Франції та Німеччині духовенство також мало статус капеланів і брало активну участь у моральному вихованні військ.

Під час Наполеонівських воєн (1803-1815) капелани були присутні у всіх великих арміях Європи. Вони забезпечували релігійні потреби солдатів та допомагали в догляді за пораненими. Вони не лише забезпечували релігійні потреби солдатів та допомагали в догляді за пораненими, а й виконували роль посередників між командуванням та військовими, сприяючи підтримці дисципліни та морального духу.

XX століття: світові війни та капеланство

Перша та Друга світові війни стали випробуванням для військових капеланів. Вони не лише проводили богослужіння, а й допомагали морально витримувати тягар війни.

У США капелани були частиною Збройних сил та супроводжували війська на всіх фронтах.

У Радянському Союзі релігія була офіційно витіснена, але під час Другої світової війни капеланство фактично відродилося у вигляді духовної підтримки військовослужбовців православними священниками.

Сучасне військове капеланство

Сьогодні військове капеланство є невід'ємною частиною збройних сил багатьох країн. У США, Великій Британії, Канаді, Польщі та інших державах військові капелани діють у складі армійських підрозділів, надаючи духовну допомогу та підтримку.

Найвідомішим інститутом військових священників вважається капеланська служба збройних сил **США**. Пентагон приділяє дуже серйозну увагу релігійній сфері життя військовослужбовців.

Текст військової присяги в армії США закінчується словами: “Нехай допоможе мені Бог”. А у статті 6-й “Кодексу поведінки”, ухваленого в 1995 році, говориться: “Ніколи не забуду, що я американський військовослужбовець, відповідальний за свої вчинки і служу принципам, які зробили мою країну вільною. Залишаюся вірним Господу Богу і Сполученим Штатам Америки...”.

Служба капеланів фінансується з військового бюджету, а їхній статус у частині прав і привілеїв порівнюється до офіцерського. У капеланів є не тільки власне керівництво, але й свої навчальні заклади й засоби масової інформації.

Не менша увага приділяється службі капеланів і у збройних силах **Великобританії**. З метою підтримки високого морального духу особового складу та його стійкості на полі бою функціонує королівська служба капеланів, очолювана головним капеланом збройних сил у званні генерал-майора. Він має декількох заступників, у тому числі з питань діяльності римо-католицьких священників і зі взаємодії міністерства оборони з керівництвом Церкви.

До складу служби входять понад 350 чоловік, з яких 147 служать у регулярних військах, 109 — у територіальній армії і близько 100 — в кадетському корпусі. У міністерстві оборони постійно проводиться робота з перегляду штату служби залежно від чисельності збройних сил та їх конфесійного складу.

Основним завданням капеланів, окрім духовного наставництва і моральної підтримки військовослужбовців, є запобігання стресовим ситуаціям. Крім того, вони зобов'язані звершувати церковні обряди, брати участь у проведенні військових свят і урочистостей, надавати товаришам по службі допомогу в підборі й вивченні релігійної літератури, організовувати групові та індивідуальні бесіди на релігійні теми, відвідувати госпіталі й гауптвахти з метою втішання страждених, брати участь у виховній роботі з членами сімей солдатів і офіцерів.

Богослужіння у британській армії проводяться у військових церквах. Причому в кожному гарнізоні, як правило, є декілька церков різних конфесій.

Серйозна увага капеланській службі приділяється й у бундесвері. Слід зазначити, що капелани в армії **Німеччини** були практично завжди (крім військ СС у гітлерівській Німеччині й армії колишньої НДР). В армії ФРН були представлені католицька і протестантська (євангелістська) християнські конфесії, якими керують відповідно католицький і протестантський військові єпископи, підпорядковані безпосередньо міністру оборони.

Виконавчими органами капеланської служби є Управління католицького військового єпископа у справах бундесверу й Управління Євангелістської Церкви у справах бундесверу.

У капеланській службі ФРН є цікава особливість, що сприяє більшій довірі у стосунках між капеланами і солдатами, — військові священники не є кадровими військовослужбовцями; капелани у ФРН — держслужбовці.

Для підняття авторитету капеланів до їхнього складу обирають тільки священників, які мають вищу теологічну освіту, досвід роботи на парафії не менше трьох років і які пройшли випробувальний термін, під час якого вони навчаються на короткострокових курсах.

Основні форми роботи військового священства у ФРН мало чим відрізняються від тих, які існують в арміях США і

Великобританії, проте у порівнянні з жорстко регламентованими обов'язками священника в армії США йому надається значно більша свобода у виборі нестандартних форм.

Капелани в армії ФРН ні на хвилину не залишають свою військову паству, проводячи з нею різні заняття і супроводжуючи її на польові заняття і вчення. Вони проводять серйозну роботу з сім'ями військовослужбовців з метою підтримки професійної діяльності останніх.

Величезну роль відіграють капелани в житті збройних сил **Республіки Польща**, де інститут військового священства має дуже давню історію. Закон про офіційний статус священнослужителя в польській армії був прийнятий варшавським сеймом ще у 1690 році.

На цьому сеймі було вирішено ввести в ній 36 капеланських ставок з утриманням з королівської казни. З тих давніх пір військові священники стали невід'ємною частиною польської армії.

Цікаво відзначити, що капелани-поляки служили навіть в арміях тих держав, які розділили між собою Річ Посполиту наприкінці XVIII ст., оскільки в них служили й поляки-католики. Посада капелана була скасована в польській армії лише за часів соціалістичної Польщі. Але вже у січні 1991 р. папа Іоанн Павел II призначив єпископа для польської армії, і в ній почалося відродження інституту капеланів.

На сьогодні у польських збройних силах служать капелани Римо-Католицької, Православної і Євангелістської Церков. Оскільки переважна більшість населення у країні — католики, серед священників в армії теж переважають католики.

Польські капелани мають офіцерське звання і постійно перебувають серед солдатів. Вони не лише звершують церковні служби, а й стежать за моральністю солдатів.

Військове капеланство в Україні

Військове капеланство є професією, яка вже офіційно існує в Україні. Військовий капелан — це військовослужбовець на посадах офіцерського складу, який проходить професійну підготовку у службі з військовими на фронті. Закон «Про службу військового капеланства» набув чинності наприкінці 2021 року.

Тобто священнослужителі — представники українських Церков і релігійних організацій, приходять на офіцерські посади у Збройних Силах України, Національній гвардії та Державній прикордонній службі. Вони не долучаються до нарядів та урочистих маршів, але мають опанувати військову культуру.

Штатні посади військових священників з'явилися 2016-го — спочатку у Національній гвардії, тоді у Збройних Силах України (понад 738 посад військових капеланів). До того священнослужителі їздили на фронт з душпастирським служінням як волонтери.

Хто і як призначає капелана на службу

Капеланом може бути громадянин України з богословською освітою, священнослужитель однієї з конфесій чи релігії, які зареєстровані в Україні. Стати військовим капеланом можна лише добровільно.

Втім для цього треба отримати дозвіл від Церкви. Якщо священник зголошується бути капеланом, спершу Церква має розпізнати його покликання до служіння у війську (умовно придатність та готовність). Церква також має подбати про духовну, священничу формацію людини, благословити на здійснення капеланської служби у війську і забезпечити

відповідність кандидата вимогам Закону України щодо військової служби. Далі душпастир має отримати мандат на право здійснювати капеланську діяльність, який видає Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. Звіривши усі документи кандидата, далі видають і надсилають мандат у Церкву.

Такий дозвіл священник отримує від керівного центру релігійної організації або Церкви. Відповідно далі військового капелана призначають в ту чи іншу військову частину.

Які функції військового капелана

Капелан — це особа, яка має забезпечити певний внутрішній, духовний, моральний стан військовослужбовців, зокрема має задовольнити духовно-релігійні потреби. Серед цього, душпастир має бути добрим співрозмовником, який вислухає і зорієнтує життєву енергію в правильному напрямку.

Звісно, в бойових умовах люди переосмислюють життєві пріоритети, інколи пізнають Бога, а тому бажають хреститися або ж навіть повинчатися, якщо бажають прийняти християнство. Та військовий має підтримувати дух бійців незалежно від їхнього віросповідання чи світогляду.

У військовій службі капелана таки є виняток — душпастир не може отримувати та застосовувати зброю, адже він не комбатант, тобто не має права брати безпосередню участь у бойових діях.

За капеланом закріплений військовослужбовець, який може захистити його в умовах небезпеки.

Напрями військової капеланської діяльності:

Душпастирська опіка — це напрямок капеланської діяльності, спрямований на забезпечення релігійної, етичної, моральної, духовної підтримки, на сприяння формуванню особистої стійкості та належного духовного стану особового складу.

Релігійно-просвітницька робота — напрямок капеланської діяльності, спрямований на ознайомлення військовослужбовців із основами релігійного світогляду, з етичними засадами військової служби та громадянського обов'язку захисту держави, на виховання в особового складу духу патріотизму, братерства та взаємоповаги.

Соціально-доброчинна діяльність — напрямок капеланської діяльності, спрямований на турботу про соціальні потреби

військовослужбовців і налагодження партнерських відносин із представниками релігійних, благодійних (волонтерських), громадських організацій з метою надання всебічної підтримки, забезпечення турботливого ставлення до військовослужбовців та членів їх сімей.

Консультування військового командування з релігійних питань — напрямок капеланської діяльності з надання командуванню фахової інформації, що стосується впливу духовно-релігійних чинників на виконання визначених завдань, пропозицій і консультацій щодо організації заходів задоволення духовно-релігійних потреб особового складу та інформування командування щодо релігійної обстановки в підрозділі та релігійної ситуації у пункті постійної дислокації і в районі виконання завдань за призначенням.

Чи можуть жінки бути військовими капеланами?

Жінка може бути військовим капеланом, однак для цього релігійна організація або церковна інституція повинна надати їй відповідний мандат.

Відтак на штатні посади військових капеланів призначені вже троє жінок, одна з них — на посаді офіцера служби військового капеланства в оперативне командування «Південь». Наприклад, такою є Лариса Когут та входить до Асоціації професійних капеланів України. Тобто, не лише священнослужитель чи пастор може бути капеланом у війську.

Окремим сектором роботи військових капеланів можна виділити допомогу пораненим. Саме так багато хто з військових священників став служити у медичних установах, душпастируючи серед поранених, організовуючи свята, шукаючи необхідні медикаменти та допомогу.

Пізніше реабілітація не лише поранених, а й постраждалих емоційно та психологічно, продовжилась у релігійних організаціях, храмах та монастирях.

Капелани та місцеве духовенство стали організовувати спеціальні програми духовного відновлення у стінах монастирів, курси з реабілітації при церковних громадах, спільні соціальні акції та допомогу дітям, яка поєднала бійців.

Таким чином, військові капелани вийшли далеко за межі служіння безпосередньо військовим на передовій або у частинах, полігонах. Вони стали тим мостом, який поєднав громади, наголошуючи на потребі допомоги захисникам.

Саме вони стали тими, хто чесно розповіли про війну та перебіг подій на передовій, ставши спікерами для багатьох медіа. Капелани стали тими, хто вивів релігійні організації на новий рівень суспільної залученості.

Стрімкі зміни військово-політичної ситуації у світі, а також розвиток засобів і способів збройної боротьби, повертають нас до тих часів, коли перемогу визначали в основному духовні й моральні сили військ.

Очевидно, що без опори на одвічні християнські цінності вся система духовно-морального виховання військовослужбовців, у тому числі й офіцерських кадрів, може зазнати невдачі.

А. Антонов